

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА

Філологічний факультет

Кафедра історії та культури української мови

**НАЗВОТВОРЧІ ТЕНДЕНЦІЇ, ДИНАМІКА ІМЕННИКА ТА ЛЕКСИЧНА
БАЗА ПРИЗВИЩ СЕЛА ГОРІШНІ ШЕРІВЦІ (КОЛИШНЬОГО
ЗАСТАВНІВСЬКОГО Р-НУ, ТЕПЕР ЧЕРНІВЕЦЬКОГО Р-НУ),
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛ.**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав студент 2 курсу 601 групи
ОП Середня освіта (українська мова
та література)

спец. 014.01 Середня освіта
(українська мова та література)
галузі 01 Освіта / Педагогіка

Юрій ДУПЛЕЙ

Керівник: кандидат філол. наук,
доцент кафедри історії та
культури української мови

Ярослав РЕДЬКВА

Рецензенти:

– проф. кафедри історії та культури
української мови **Наталія**

КОЛЕСНИК;

– доц. кафедри української мови та
славістики ТНПУ **Галина**

БАЧИНСЬКА

До захисту допущено

На засіданні кафедри кафедри

історії та культури української мови

Протокол № 5 від «19» листопада 2024 року

Завідувач кафедри _____ Наталія КОЛЕСНИК

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Дуплей Ю. П. Назвотворчі тенденції, динаміка іменникá та лексична база прізвищ села Горішні Шерівці (колишнього Заставнівського р-ну, тепер Чернівецького р-ну), Чернівецької обл. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України, Чернівці, 2024.

У магістерській роботі проаналізовано прізвищеві номінації села Горішні Шерівці (Чернівецької області). У трьох розділах розглянуто історію дослідження антропонімії; охарактеризовано лексико-семантичні групи прізвищ й імен та досліджено структурно-словотвірні особливості прізвищ та імен. Об'єктом дослідження стали імена та прізвища, поширені на території села Горішні Шерівці. У роботі представлений новий фактичний матеріал, який раніше не був досліджений, а він у свою чергу може принести користь іншим дослідникам у даній галузі.

Ключові слова: антропонім, ономастика, особове ім'я, прізвище.

Abstract

Duplei Y. P. Noun formation tendencies, noun dynamics and lexical base of surnames in the village of Horishni Sherivtsi (former Zastavna district, now Chernivtsi district), Chernivtsi region. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernivtsi, 2024.

The master's thesis analyzes the surname nominations of the village of Horishni Sherivtsi (Chernivtsi region). In three chapters, the history of anthroponymy research is considered; lexical and semantic groups of surnames and names are characterized; structural and word-formation features of surnames and names are investigated. The object of the study is the names and surnames common in the village of Horishni Sherivtsi. The work represents new factual material that has not been studied before, and it may benefit other researchers in this science.

Keywords: anthroponym, onomastics, personal name, surname.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дата

Підпис

Зміст

Вступ.....	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади вивчення особових імен мешканців села Горішні Шерівці.....	9
1.1 Дослідження особового імені у науковому аспекті. Проблеми сучасної антропонімії	9
1.2 Динаміка складу жіночого і чоловічого іменника мешканців села Горішні Шерівці з 2010 – 2020 рік. Походження та значення імен.....	17
1.3 Мотиваційні аспекти надання імен.....	26
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2 З історії дослідження регіональної антропонімії, лексико-семантична класифікація та структурно-словотвірні особливості прізвищ жителів села Горішні Шерівці	29
2.1 Відіменні прізвища.....	39
2.2 Прізвища, утворені від назви місця проживання чи походження професії або за соціальною належністю.....	42
2.3 Прізвища, утворені від назв флори та фауни та ті, що відображають індивідуальні ознаки першопосілів.....	44
2.4 Структурно-словотвірні особливості прізвищ жителів с. Горішні Шерівці.....	46
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. Методологічні рекомендації вивчення антропомікону на уроках української мови.....	54
Висновки до розділу 3.....	61
Висновки.....	63
Список використаних джерел.....	66

ВСТУП

У складі сучасної української літературної мови важливе місце займають власні особові назви. У нашому дослідженні – це імена. Дослідження імен тісно пов'язане і взаємодіє з історією та культурою народу, яке має суспільно-важливе та пізнавальне значення. Оними у різні періоди часу містять у собі різні конотації. Зокрема, ці пояснення тісно пов'язані не тільки з мовознавчими науками як: етимологія, діалектологія, словотвір та лексикологія, а й з історією, народознавством, географією, соціологією та іншими дисциплінами.

Можна вважати, що ім'я є невід'ємною частиною, будь-якої мови, культури, нації, країни. З розвитком науково-технічного прогресу, нових тенденцій, віянь, субкультур, релігії, а також через історичні та соціально-політичні умови з'являється все більше нових імен, які в майбутньому також будуть широко досліджуватися науковцями.

Кожне ім'я несе в собі змістове та символічне наповнення, яке може вплинути на життєвий шлях людини. Згодом виникла потреба у дослідженні, обґрунтуванні та вивченні власних особових імен. Тому ономасти виокремили окрему галузь антропоніміку.

Все що оточує нас, має назву: предмети, дії, ознаки тощо. Існують найменування, які вирізняються у системі мови. Наприклад, різноманітність власних назв сприяла виникненню однієї із галузей мовознавства – ономастики (від грец. *onomastike* «мистецтво давати імена»). Розділи ономастики поділяються відповідно до категорій імен. Однією із галузей, яку ми досліджуємо – є антропоніміка – розділ ономастики, що вивчає загальні та часткові питання найменувань людей. Українські антропоніми – це назви людей, що склалися на українській етнічній території відповідно до словотвірних закономірностей та ономастичних моделей національної мови. Вивчення антропонімічних назв охоплює значну частину ономастичних розвідок.

Детальний аналіз української антропоніміки простежено в працях Ю. Редька [27], М. Худаша [44], П. Чучки [47]. Українські прізвища ґрунтовно вивчали І. Сокол [37], В. Горпинич [6], І. Сухомлин [40] та інші мовознавці.

Онімний ґрунт української мови пропонує низку ономастичних підсистем, що базуються як на загальних властивостях людського мовомислення, так і на екстралінгвальних чинниках (географічний та історичний аспекти), і показують нам національну специфіку власних назв.

Аналіз прізвищ найчастіше здійснюють на синхронному рівні, адже історичний матеріал рідше стає об'єктом вивчення, але не варто залишати його поза увагою. Проблемним залишається питання словотвірної класифікації антропонімів, оскільки досить часто змішують принципи дериваційного аналізу прізвищ із принципами морфологічних характеристик, і не розмежовують суфікси прізвищеві й непрізвищеві, тому й визначають різну кількість актуальних способів творення прізвищ.

Актуальність магістерської роботи полягає в тому, що динаміка, назвотворчі тенденції українського іменника села Горішні Шерівці, Чернівецького р-ну, Чернівецької обл. ще не були об'єктом наукових розвідок. Актуальність даної теми, викликана потребою детального дослідження іменника жителів села упродовж 2010 – 2020-х років. Також комплексне дослідження прізвищ, потребує різнобічного ономастичного вивчення, і тому вимагає наукового обґрунтування з огляду на семантичне різнобарв'я збереженої в складі лексики, а також на наявність словотвірних особливостей.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи – на базі фактичного матеріалу, зібраного з метричних джерел та актових записів с. Горішні Шерівці з 2010-го по 2020-ті роки, дослідити назвотворчі тенденції, динаміку іменника новонароджених цього періоду та виконати аналіз прізвищевих номінацій.

Для досягнення мети у процесі дослідження необхідно виконати такі **завдання:**

1. Ознайомитися з працями дослідників, які працюють у галузі ономастики (антропонімії);
2. Максимально зафіксувати імена та їх варіанти;
3. З'ясувати етимологію імен у зібраному матеріалі;

4. Встановити динаміку популярних для кожного року імен у часовому проміжку 2010 – 2020 рр.;
5. Простежити кількісну динаміку найуживаніших, популярних, рідкісних та одиничних найменувань;
6. Встановити мотиви надання імен;
7. Визначити структуру чоловічого й жіночого іменника;
8. Виявити основні закономірності й тенденції розвитку іменника с. Горішні Шерівці впродовж 2010 – 2020 років;
9. Охарактеризувати лексико-семантичні групи прізвищ;
10. Дослідити структурно-словотвірні особливості прізвищ.

Об'єктом дослідження є власні особові чоловічі та жіночі імена, а також прізвища.

Предметом дослідження є динаміка якісного й кількісного складу іменника та лексико-семантичні й структурно-словотвірні особливості прізвищ шерівчан.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань застосовано такі методи: ряд власне лінгвістичних і загальнонаукових методів – описовий, що дав можливість схарактеризувати склад антропонімів с. Горішні Шерівці та класифікувати їх, інтерпретаційний, що включає аналіз, синтез й узагальнення, структурний (формантний), порівняльний, зіставний, метод кількісних підрахунків, формальний, семантичний.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що у ній вперше дослідили динаміку жіночих і чоловічих імен жителів с. Горішні Шерівці упродовж 2010 – 2020 років. Також здійснили лексико-семантичний аналіз та простежили словотвірну структуру прізвищевих номінацій і виявили регіональну специфіку прізвищ, що істотно доповнить загальну картину антропонімікону Західної України.

Джерельна база: актові записи про народження та метричні книги села Горішні Шерівці, Чернівецького району (колишнього Заставнівського р-ну), Чернівецької обл.

Теоретичне значення. Результати нашого дослідження є надзвичайно корисними і потрібними, оскільки у ньому представлений новий фактичний матеріал: імена та прізвища мешканців села Горішні Шерівці, який раніше не був досліджений, а він у свою чергу може принести користь іншим дослідникам у галузі ономастики. Окремі положення: першого, другого та третього розділів і висновки роботи мають теоретичне значення для подальшого вивчення та дослідження специфіки особового іменника та лексичної бази прізвищ у порівнянні з антропонімами інших класів та інших областей.

Практичне використання. Практична цінність роботи полягає в тому, що отримані результати поглиблюють уже відомі та дають нові знання про систему імен та прізвищ України. Також може бути в нагоді при укладанні словників особових імен та прізвищ українців, які проживають у Чернівецькій області. Матеріали можуть бути використані для майбутніх наукових праць, статей, презентацій. Магістерська робота може бути корисною для людей, як рекомендація, щодо вибору імені дитині.

Апробація результатів дослідження відбулася на студентській науковій конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Тема: «Лексична база антропонімів (на матеріалі прізвищ) села Горішні Шерівці колишнього Заставнівського району Чернівецької обл.)» – (25-27 квітня 2023 року) [56, с. 87-88].

Структура роботи. Робота складається із: 3 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОСОБОВИХ ІМЕН

МЕШКАНЦІВ СЕЛА ГОРІШНІ ШЕРІВЦІ

1.1 Дослідження особового імені у науковому аспекті. Проблеми сучасної антропонімії

Дослідження власних назв приваблювало вчених ще з давніх, але ґрунтовне вивчення розпочалося в ХІХ столітті. Їх досліджує ономастика, в енциклопедії «Українська мова» визначення подано як: «розділ мовознавства, що вивчає власні назви, їх будову, системну організацію, функціонування, розвиток і походження» [31, с. 404].

«Ім'я – це те, що супроводжує людину все її життя та залишається з нею після смерті. Власне ім'я розглядається як мовне явище через призму лінгвістичного та історичного розвитку. Ім'я – це знак, на основі якого індивідуалізується та ідентифікується особа».

В енциклопедії «Українська мова» подається таке визначення: «Ім'я особове – вид антропоніма; надається людині при народженні, в різних випадках його обирає сама людина при зміні імені. Ім'я особове має функцію індивідуалізації, називає (ідентифікує) одиничний, єдиний, неповторний факт дійсності, в даному разі – людину. Будь-яке ім'я фактично може позначати не одну людину (повторюваність імен пов'язана з певною обмеженістю їхньої кількості). Індивідуалізаційну функцію воно виконує лише в конкретному випадку» [42, с. 203].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» подано такі значення лексеми «ім'я»:

- «1) особиста назва людини, що дається їй після народження;
- 2) те саме, що назва (називання речі своїми іменами);
- 3) те саме, що слава (репутація): Не псувати доброго імені» [4, с. 397].

«Антропоніміка – один з основних розділів ономастики, об'єктом вивчення якого є власні особові назви, або антропоніми (від грец. *Ἀνθρωπος* – «людина») – будь-які власні назви, що «може мати людина (або група людей), зокрема

особове ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім, кличка, андронім, гінеконім, патронім» [53, с. 31]. «Ця галузь ономастики досліджує специфіку їхнього творення, основні принципи номінації людини, зміни в часі, виникнення різних форм, функціонування на різних хронологічних зрізах» [33, с. 72].

Архаїчні антропонімічні утворення – власні особові імена людей, неодноразово досліджувалися вченими. Мовознавець А. П. Коваль писав: «наші імена – це та жива нитка, яка зв'язує нас з нашим родом і нашим народом, із рідною землею, культурою, мовою» [20, с. 6]. Вони пройшли тривалий і цікавий шлях у процесі свого становлення, і стали невід'ємним елементом у національній культурі тієї чи іншої держави.

«У другій половині XIX ст. з'явилися невеликі праці М. Ф. Сумцова, В. Охрімовича, І. Я. Франка, присвячені окремим питанням антропоніміки. Початком дослідження власних назв стала праця професора М. Ф. Сумцова «Малорусские фамильные прозвания», надрукована 1885 р. в книжці «Киевская старина». Продовженням цієї теми була розвідка «Про сільські прізвища» В. Охрімовича» [54, с. 20].

«Упродовж XX ст. спостерігається активна робота в галузі академічної ономастики. Це, передусім, роботи: К. К. Цілуйка, О. С. Стрижака, І. М. Желєзняк, В. В. Німчука» [54, с. 20]. У сфері їх уваги – вивчення складу українського онімікону з погляду його походження, закономірностей розвитку на різних історичних етапах, функціонування в сучасній мові [5, с. 73].

«Із другої половини XX ст. з'являються як фундаментальні загальнотеоретичні праці (А. О. Білецького, Ю. О. Карпенка, В. В. Німчука, К. К. Цілуйка та ін.), так і вузькоспеціалізовані дослідження семантики та структури різних класів онімів, зокрема антропонімів (Г. Є. Бучко, Д. Г. Бучко, М. О. Демчук, Р. Й. Керста, С. Є. Панцьо, С. М. Пахомова, Ю. К. Редько, І. Д. Сухомлин, М. Л. Худаш, П. П. Чучка). Значним вкладом у розвиток української ономастики є праці з етимології онімів (С. О. Вербич, І. М. Желєзняк, О. П. Карпенко, В. П. Шульгач)» [54, с. 20]. Також з'являється

багато праць, статей, ґрунтовних досліджень, пов'язаних із динамікою, словотвором, етимологією антропонімів з давніх часів до сьогодення. Особливої уваги потребує монографія Л. Худаша «З історії української антропонімії». Дана робота побудована на широкому фактичному матеріалі. Автор розв'язує джерелознавчі, екстралінгвальні та загальнотеоретичні питання, а також розглядає ряд проблем української антропоніміки. Звернена увага на дохристиянські та християнські імена. Варто зазначити, що автор основним джерелом ідентифікації особи та лексичним джерелом для формування українських прізвищ та прізвищ розглядає – власні імена.

Розвиток українських мовознавчих дисциплін відбувається у тісному взаємозв'язку із розвитком інших слов'янських мов. Праці польських, словацьких, чеських, білоруських, хорватських вчених є також надзвичайно цінними та корисними для українських науковців, адже проблеми іноземної антропоніміки можуть слугувати джерелом для дослідження, порівняння тих чи інших фактів.

Фундаментальні дослідження Ю. О. Карпенка (Особові імена населення Півдня України), О. Ю. Касіма (Особові імена Одещини), І. Д. Скорука (Динаміка антропонімікону м. Луцька у XX столітті), Л. В. Кракалії (Антропонімія Буковини), С. Є. Панцьо (Антропонімія Лемківщини), Н. І. Рульової (Антропонімія Західного Полісся XVIII–XX ст.), І. Д. Сухомлина (Антропонімія Нижнього Дніпра і деякі питання заселення степової України), Г. В. Кравченка (Динаміка українського іменника м. Донецька з 1890 по 1990-і рр.) вказують нам на те, що українська ономастика вивчає динаміку та склад особових жіночих та чоловічих імен окремих регіонів України.

Проблема мотиву вибору імені є особливо цікавою, адже саме її дослідження допомагає нам простежити різні екстралінгвальні фактори, завдяки яким відбуваються динамічні зміни в антропоніміконі. «Такі важливі питання як: природа імені, його життя в суспільстві, склад іменника, чинники, що впливають на зміни іменного репертуару, ступінь популярності тих чи тих імен стають предметом теперешніх досліджень» [54, с. 23]. Щодо мотиву вибору імені П. П.

Чучка казав: «Ономаст повинен цікавитися,... за яких конкретно мотивів цим іменем названо ту чи іншу конкретну особу. Чому саме цим, а не іншим іменем названо дану особу, чим керувався найменувач при виборі імені для неї. Така постановка питання є дуже важлива» [46, с. 73]. У монографії «Антропонімія Закарпаття» П. П. Чучка зазначає: що в мотивах надання імен людям «захований спосіб мислення народу, його психологія, різні вірування, погляд на світ, на життя і на смерть» [46, с. 73]. Дана проблема є надзвичайно важливою і актуальною, тому залишати її осторонь не варто, а навпаки приділити їй достатньо уваги.

Етимологія імен в українській ономастиці неодноразово ставала об'єктом уваги багатьох дослідників. Походження імен є не менш цікавою проблемою, яка вивчалася і вивчається багатьма дослідниками, зокрема П. П. Чучка, Н. О. Свистун, Ю. О. Карпенко. Детальну класифікацію шарів у складі особових імен Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська подають у вступній частині «У світі власних імен людей», до словника «Власні імена людей» [35, 334 с.]:

1. «Візантійські християнські імена, або імена християнського календаря, запозичені разом із введенням християнства на Русі Х ст. Ці канонізовані (узаконені) церквою і зафіксовані у спеціальних книгах (святцях) імена давалися під час хрещення... До візантійських імен належать, наприклад, популярні в Україні імена *Іван, Олексій, Михайло, Григорій, Петро, Федір, Ганна, Олена, Катерина*» [35, с. 7];
2. «Давньоруські імена – *Володимир, Всеволод, Ростислав, Людмила та ін.*, у тому числі кальки з грецької мови типу *Богдан, Віра, Надія, Любов*, і окремі імена скандинавського походження, що побутували в Давній Русі – *Ігор, Олег, Ольга*» [35, с. 8];
3. «Імена, запозичені із західнослов'янських і південнослов'янських мов: *Ванда, Ружена, Влада, Квітослава та ін.*» [35, с. 8];
4. «Нові імена, які почали з'являтися після подій 1917 року, коли церква була відокремлена від держави і батьки здобули право давати дітям імена, що виходили за межі канонічних. Помітну групу складали імена, що відображали

революційну ідеологію, нові явища суспільного життя, реалії тогочасної дійсності: *Свобода, Слава, Октябрина та ін.* Імена-неологізми поповнювалися за рахунок назв квітів: *Лілія, Піонія тощо.*»[35, с. 8];

5. «Імена, запозичені із західноєвропейських мов, типу *Альберт, Арнольд, Артур, Вільгельм, Франц, Жанна, Елеонора та под.*» [35, с. 8];
6. «Індивідуальні імена-новотвори, які виникають у колі тієї чи тієї родини. До таких, наприклад, можна віднести ім'я *Вальжанна...*» [35, с. 8].

Якщо говорити про конотацію, то в деяких іменах вона також присутня. Загалом вченими прийнято вважати, що онім не має основної конотації, оскільки не пов'язаний із поняттям. Але у «Словнику конотативних власних назв» Лукаша Г. П. ми можемо простежити що деякі власні назви, а в нашому випадку антропоніми, які називають одиничний об'єкт і належать до пропріальної лексики, інколи набувають вторинного конотативного змісту. Як оніми образної номінації, вони виникають у процесі метафоричного функціонування стають лексично повнозначними і збагачуються референтною конотацією. Євген Степанович Отін для подібних випадків запропонував термін «конотонім», тому наявність експресивності є важливою ознакою вторинної номінації.

Онімна метафора функціонує у всіх сферах мовлення: у публіцистичному, розмовному, художньому. У народному переосмисленні імен найяскравіше виявляються особливості вторинної номінації. Народне мовлення виробило ряд імен – характеристик: «Невдах у народі називають Хомою чи Химкою; некультурних, „неотесаних”, недоумкуватих – Гапкою, Феською, Хіврею, Берком; дурнів – Стецьком; неуважних, неспритних – Солохою, Солопієм. Багато інших значень подібних вад втілено в іменах Гаврило, Гриць, Микита, Кирило, Мартин, Хома, Солоха, Параска, Хвеська, Химка тощо» – відзначає В. В. Жайворонок [13].

Слов'янські автохтонні власні особові імена, серед етимологічних груп посідають не менш значне місце. Адже науковці вже давно досліджують цю групу імен. Зокрема, уявлення про «слов'янське автохтонне ім'я» було дискусійним, щодо визначення єдиного терміна для цього поняття. В

антропонімічній літературі це поняття називають по-різному: давньоруське, дохристиянське, нехристиянське, неканонічне та ін. М. О. Демчук визначає цей термін як «ім'я праслов'янського походження» [10, с. 12], докладно досліджуючи цю групу імен у своїй монографії.

«Власні імена людей» [54, 334 с.] словник-довідник в якому подані офіційні імена, які функціонують в Україні, варіативність та відомості про етимологію імен. Зі вступної статті Л. Г. Скрипника «У світі власних імен» ми простежуємо узагальнення думок інших дослідників про шари «у складі теперішніх імен, а також подає основні мотиви, які в наш час визначають обрання імені для немовлят, виділяє такі основні: а) родинна традиція, за якою сина чи доньку називають іменем батька, дідуся, матері, бабусі; б) вшанування іменем дитини видатних осіб літературних персонажів, кіногероїв; в) милозвучність імені, його легкість у вимові» [35, с. 12].

«Словник українських імен» І. І. Трійняка [41, 509 с.] «вміщує велику кількість особових імен у їх повній унормованій формі та скорочені пестливі, розмовні, згрубілі їх варіанти. До словника увійшло 2734 реєстрових офіційних імен, із них 1794 чоловічих і 940 жіночих. Це імена, які вживали або вживають українці протягом століть: канонічні (популярні колись і тепер, а також рідкісні й дуже рідкісні), західноєвропейського та іншого запозичення, слов'янські, нові» [41].

«Активізація розвитку антропонімії як наукової галузі, посилений інтерес до дослідження сучасних й історичних особових назв та вивчення загальнотеоретичних питань антропоніміки – явище не випадкове, а продиктоване насамперед науковими і практичними потребами, тим важливим значенням, яке має антропоніміка не лише для мовознавства а й для гуманітарних наук загалом» [44, с. 3].

Питання класифікації антропонімного матеріалу є досить суперечною. Вчені виокремили різні підходи, щодо принципів класифікації фактичного матеріалу.

Проблемами класифікації іменувань та питання про способи ідентифікації особи у пам'ятках української мови XVI – XVII ст. досліджує М. Л. Худаш.

Довгий ряд моделей, запропонований В. Д. Никоновим, він зараховує до своєрідної зовнішньої схеми і в її рамках здійснює відповідний поділ за окремими формами [44, с. 102], вказуючи, що «при класифікації чи систематизації способів ідентифікації особи на Україні треба мати на увазі не тільки саму форму цієї ідентифікації в плані виділення складових компонентів антропонімійної системи, а й усякі загальнолексичні засоби іменувань, які або щойно проходили стадію антропонімізації, або цілковито ще перебували на рівні апелятивів» [44, с. 10].

Л. М. Худаш пропонує свою класифікацію антропонімів: 1) власні антропонімні найменування (до них належать іменування, які базуються на самих особових назвах); 2) апелятивні іменування (не називають людини за її власними особовими назвами, а дають апелятивне означення); 3) мішані, або антропонімо-апелятивні (крім особових назв людини, як допоміжний засіб її ідентифікації, використовуються апелятивні означення). [44].

У дослідженні антропонімічних явищ однією з важливих проблем є співвідношення між загальними назвами (апелятивами) та власними (пропріальними).

Питання про межу між апелятивними і пропріальними назвами було предметом наукових досліджень як наших, так і зарубіжних науковців. «Переважають пояснення, що на відміну від загальних назв, власні назви не вказують на ознаки і властивості означуваного ними предмета, мають ближчий зв'язок з десигнатами й виконують тільки номінативну функцію» [13]. Принципову різницю вчені вбачають у тому, що загальна назва позначає клас однорідних об'єктів, а власна назва позначає тільки одну особу. А.

О. Білецький вважає, що межа між власними і загальними назвами неабсолютна. Зовсім іншої точки зору дотримується Ю. О. Карпенко, котрий доводить, що «жодних проміжних явищ між власними і загальними назвами не існує». Дослідник вважає, що функціональні розбіжності власних і загальних назв безсумнівні: «власні назви роз'єднують однорідні об'єкти, а загальні – об'єднують їх» [17; 18].

Суперанська:

- 1) відсутність у загальній назві значення;
- 2) довільність власних імен;
- 3) індивідуальність власних імен.

«Основні ознаки власної назви: вона дається індивідуальному об'єкту, а не класу об'єктів; названий власною назвою об'єкт завжди чітко визначений, окреслений; назва не пов'язана безпосередньо з поняттям і не має на рівні мови чіткої та однозначної конотації» [54].

Ще однією ономастичною проблемою є словотвірна (дериваційна) структура. Л. Л. Гумецька у «Нарисі словотворчої системи української актової мови XIV – XV ст.» [9, 206 с.], у розділі «Власні назви» аналізує праці Ф. Мілкошича й А. Фіка. Зокрема, Ф. Мілкошич, досліджував словотвір, розглядав як творити прості слов'янські особові назви і перелічив суфікси, за допомогою яких вони утворюються. Також він зауважив, щоб утворити складну особову назву, потрібно зважати на частину мови, яка є першим або другим компонентом особової назви; розглядав форму сполучення, синтаксичні особливості та послідовність всіх компонентів у складних особових назвах та виконав «алфавітний перегляд основ – слов'янських і неслов'янських, – від яких утворюються слов'янські власні імена людей» [9, с. 7]. Дослідниця погрупувала власні імена людей на дві основні категорії: особові назви слов'янського походження й особові назви іншомовного походження, подає всі можливі способи словотворення чоловічих та жіночих особових назв.

«Проблемам словотвору власних особових імен у своїх працях приділяє увагу і відомий ономаст, професор П. П. Чучка. Його праця «Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена: конспект лекцій» [46, 102 с.] стала основою для багатьох досліджень. На особливу увагу заслуговує також питання про способи ідентифікації особи, адже, як зазначає П. П. Чучка, «ім'я людини в усі періоди історії людства було першим засобом мовного розрізнення й ототожнення особи в її родині та в колі друзів» [51, с. 97].

Офіційні, розмовні та іншомовні варіанти особових імен є також проблемами антропоніміки на які варто звернути увагу. Характерною особливістю власного особового імені є те, що в мовленні, а інколи і в писемних текстах воно часто змінює свою структуру, тобто виступає у різних варіантах. Крім того, одне і те ж ім'я може «обростати» різними конотативними засобами, іноді навіть іншомовними. «За сферою функціонування сучасні варіанти імен поділяються на офіційні та розмовні» [51].

Існує кілька критеріїв розмежування офіційних і розмовних варіантів. Л. О. Белей [3] виділяє такі:

1. Структурний – при ньому фонетична і морфемна структура офіційних варіантів повинна відповідати нормам сучасної української літературної мови. Так, наприклад, офіційні – Микола, Андрій, Федір; розмовні – Хведір, Хфедір, Федур, Микула [3, с. 64].
2. Емоційно-оцінний – при ньому офіційні варіанти імені не повинні мати емоційного забарвлення. Розмовні варіанти можуть передавати різні емоційно-оцінні відтінки, в той час як єдиним призначенням офіційного варіанта імені є ідентифікація особи. Так, наприклад, офіційні – Іван, Галина, Катерина; розмовні – Василько, Іванко, Галинка [3, с. 64].
3. Територіальний – офіційні варіанти поширені по всій території України, а розмовні можуть обмежуватися окремими теренами та регіонами: офіційні – Микола, Оксана; розмовні – Никола, Оксена [3, с. 64].

1.2 Динаміка складу жіночого і чоловічого іменника мешканців села

Горішні Шерівці з 2010 – 2020 рік. Походження та значення імен

У метричній книзі с. Горішні Шерівці в період із 2010 – 2020 рік було зафіксовано 461 особу. Чоловічий іменник нараховує 57 онімів, що належать 250-м новонародженим. Жіночий іменник нараховує 67 онімів, а це 211 новонароджених.

За словником-довідником «Власні імена людей» [35, 334 с.] ми визначили походження та значення імен, також виділили офіційні варіанти та розмовні

(димінутивні форми). У дужках біля імені ми вказуємо кількість людей, які обслуговує дане ім'я.

Чоловічі імена:

Авенір (1) – д.євр., Батько, Бог. [35, с. 36]

Анатолій (2) – гр., житель Анатолії: Толька, Толюня, Толік, Толя [35, с. 38]

Андрій (11) – гр., мужній, хоробрий: Андрюша, Андрійко, Дюша, Андрійцьо [35, с. 38]

Антон (Антоній), Антін (1) – гр., вступаю в бій: Антончик, Антоша, Тоша, Тошка [35, с. 39]

Арсеній, Арсен (1) – гр., мужній: Сеня, Арсенчик [35, с. 40];

Артем, Артемій (12) – гр., здоровий, неушкоджений; Артемко, Артемик, Артемчик, Артемцьо [35, с. 41]

Артур (4) – кельт., ведмідь: Тусик, Артусьо, Артурчик, Артусик [35, с. 41]

Богдан (11) – слов., даний Богом: Богданчик, Бодя, Бодько, Бодік [35, с. 42]

Вадим (1) – слов., складається з слів вадити (приваблювати) та «има, имати», що означає «володіти, мати». Тобто ім'я Вадим означає «має привабливість», «той, що приваблює»: Вадимчик, Вадимко [35, с. 44]

Валерій (1) – лат., сильний, здоровий, міцний: Валера, Валерчик [35, с. 44]

Василь (2) – гр., цар: Вася, Васька, Василько [35, с. 45]

Віктор, Вікторій, Вікторин (2) – лат., переможець: Вітя, Вітька, Вітюся [35, с. 47]

Віталій (4) – лат., життєвий: Віталік, Віталюсько, Віталько, Віталюсик [35, с. 47]

Владислав (11) – слов., від влад- (володіти) і слав- (слава) [35, с. 48]

Володимир (3) – слов., влада і великий: Володя, Вова, Влотко, Вовка, Влодзюньо [35, с. 48]

В'ячеслав (1) – слов., від в'яче – (більше) і слав – (слава) [35, с. 50]

Григорій, Григир, Грицько, (Григор, Гриць, Ригір, Ригор) (2) — гр., стережуть, не сплячий: Гріша, Гриня, Гриць, Грицько [35, с. 53]

Данило (1) – д.євр., мій суддя: Даня, Данилко [35, с. 55]

Даніїл (1) – варіант імені Данило [35, с. 55]

Даніїл (2) – варіант імені Данило [35, с. 55]

Денис (2) – гр., бог життєвих сил природи, вина і веселощів: Деня, Дениско [35, с. 55]

Дмитро (9) – гр., стосовний до Дементи, належний їй: Діма, Дмитрик, Дмитруньо, Дімка, Дімасик, Дімон [35, с. 56]

Елізар (1) – д.євр., Бог допоміг [35, с. 57]

Ерік (1) – нім., вічний правитель [35, с. 57]

Євген, Євгеній (1) — гр., благородний, шляхетний: Женя, Женька [35, с. 58]

Захарій, Захар, Захарко (1) – д.євр., згадав Ягве(Бог): Захарчик [35, с. 60]

Іван (14) – д.євр., Бог помилював: Ваня, Іванко, Івась, Івасик [35, с. 61]

Ігор (1) – сканд., охоронець, захисник: Ігорчик, Ігорко [35, с. 63]

Ілля, Ілько(6) – д. євр., мій Бог: Іллюша [35, с. 64]

Йонатан (1) – гр.

Кевін (1) – ірл., благородного народження (Дж: Вікіпедія)

Кирило (1) – гр. пан, володар: Кирилко, Кирилик [35, с. 67]

Костянтин (2) – лат., постійний, стійкий: Костя, Костик [35, с. 69]

Максим (17) – лат., найбільший: Максимко, Максимчик, Максьо, Максик, Макс, Максик [35, с. 74]

Мар'ян (1) – лат., море: Мар'янчик [35, с. 75]

Марко (5) – лат. «березневий», «приналежний богу Марсу», «Марсів» [35, с. 75]

Матвій (5) – д.євр., Божий дар [35, с. 76]

Микола, Миколай, Никола (15) – гр., переможець народів: Миколка, Коля, Колька, Микольо [35, с. 77]

Мирон (1) – гр., який плаче, або запашна олія, яку використовують у християнських церковних обрядах [35, с. 78]

Мирослав (1) – слов., мир- (мирний) і слав (слава): Миросьо, Миросько, Мирко [35, с. 78]

Михайло (3) – д.євр., рівний Богові: Міша, Мішка, Михайлик, Мішаня, Михасьо, Місько [35, с. 79]

Назарій, Назар (16) – д.євр., він присвятив себе Богові: Назарко, Назарчик, Назарцьо [35, с. 81]

Нікіта (4) – гр., переможець (Дж.: Вікіпедія)

Олег (1) – сканд., святий, священний: Олежик, Олезьо, Олько [35, с. 84]

Олександр, Олесь, Лесь (19) – гр., мужній, оборонець, захисник людей: Саша, Сашуньчик, Сюньчик, Сашко [35, с. 84]

Олексій, Олекса (2) – гр., захисник: Альошка, Альоша, Льошик, Олексійко [35, с. 84]

Павло (6) – лат., малий: Паша, Павлік, Павлусь [35, с. 88]

Роман (3) – лат., римський, римлянин: Рома, Ромко, Ромчик, Ромашка, Ромасик, Ромцьо [35, с. 95]

Ростислав (3) – слов., рост-(рости) і слав-(слава): Ростік [35, с. 95]

Руслан (2) – тюрк., лев: Руслік, Русланчик [35, с. 95]

Самуїл (1) – д.євр., почутий Богом (Дж.: Вікіпедія)

Серафим (1) – д.євр., вогненний, полум'яний [35, с. 98]

Сергій (6) – лат., служитель: Сергійко, Серий, Сергійчик [35, с. 98]

Світозар (1) – слов., світла зоря [35, с. 97]

Станіслав, Стасій, Стась (3) – слов., стати і слава: Стас, Стасік [35, с. 100]

Степан, Стефан, Стецько (1) – гр., вінок: Степанко, Стьопа, Стьопка [35, с. 100]

Тарас (1) – гр., бунтівник: Тарасик, Тарасьо, Тарасько [35, с. 101]

Тимофій, Тиміш, Тимко (1) – гр., богобоязливий: Тім, Тимоша, Тьома [35, с. 102]

Юрій, Юрко (4) – гр., те саме, що Георгій: Юра, Юрчик, Юрцьо [35, с. 109]

Яків (1) – д.євр., п'ята [35, с. 111]

Ярослав (5) – слов., яр-(ярий) і слав-(слава): Славко, Славік, Ярік [35, с. 113]

Жіночі імена:

Аделіна (1) – нім. шляхетний, благородний [35, с. 118]

Аліна (9) – нім., можливо виникло через скорочення імен Ангеліна, Аделіна: Алінка, Аля, Алька [35, с. 119]

Альбіна (1) – жін. до Альбін [35, с. 118]

Алла (1) – гр., інша, друга, наступна: Алка, Аллочка [35, с. 118]

Ангеліна (6) – лат., вісник [35, с. 120]

Анастасія, Настасія, Настя (17) – жін., гр., повернення до життя. До Анастас: Настуся, Настінька, Настка, Ася [35, с. 119]

Андріана (3) – жін. до Андріян: Андріанка [35, с. 120]

Анеля, Анеліна, Анелія (1) – лат., те саме, що й Ангеліна [35, с. 120]

Анна (11) = Ганна (1) – д.євр., вона була милостива, проявляла ласку: Аня, Анюта, Анька, Ганя, Ганнуся [35, с. 120]

Антоніна (7) – жін. до Антонін: Тоня, Антонінка, Тонька [35, с. 120]

Аріана (1) – гр., походить від Аріадна [35, с. 120]

Богдана (2) – гр., жін. до Богдан: Богданка [35, с. 122]

Валентина (1) – жін. до Валентин: Валя, Тіна, Валька, Валентинка [35, с. 122]

Валерія (2) – жін. до Валерій: Валя, Лєра, Лєрка, Валька [35, с. 123]

Ванеса (1) – гр., метелик (Дж.: Вікіпедія)

Віолета (1) – іт. фіалка [35, с. 125]

Вероніка (1) – гр., та, що приносить перемогу: Ніка [35, с. 123]

Даниїла (2) – утворено від чоловічого імені Данило [35, с. 131]

Дарія, Одарина, Одарка, Дарина (1) – утворено від чоловічого імені Дарій: Даринка, Даша [35, с. 131]

Діана (3) – лат., в давньоримській міфології Діана – богиня Місяця і полювання: Діанка [35, с. 133]

Евеліна (1) – нім. те саме що Єва [35, с. 134]

Емма (1) – нім. [35, с. 135]

Емілія, Еміла (4) – жін. До Еміль: Міля, Мілька; [35, с. 135]

Еліза (1) – д.євр., скорочене від Єлизаветта (Дж.: Вікіпедія)

Елеонора (1) – нім. співчуття [35, с. 134]

Ельвіра (1) – нім. [35, с. 135]

Естер (2) – д.євр., зірка [35, с. 136]

Єва (3) – д. євр., за біблійним переказом, ім'я першої жінки, дружини Адама: Євка [35, с. 136]

Єлизавета, Лисавета (5) – д.євр., Бог мій — клятва, Богом я клянуся: Ліза, Лізочка, Лізка [35, с. 138]

Злата (3) – слов.; болг. Злата; злата – коротка форма прикм. жін. роду (від златен золотий); ч. zlata (від zlaty – золотий): Златонька, Златочка, Златка [35, с. 141]

Іванна (5) – жін., д.євр., Богом помилувана до Іван: Іванка, Іванночка, Янка [35, с. 142]

Ілона (1) – угор., те саме, що Олена: Ілонка; [35, с. 143]

Ірина (4), Ярина (1) – гр., мир, спокій : Іра, Ірка, Труся, Іринка, Іруньчик, Яринка [35, с. 144]

Каміла (1) – лат., молода людина із знатної родини зобов'язана бути присутньою при жертвопринесенні: Камілка [35, с. 146]

Каріна (3) – 1) лат., киль корабля, 2) нов., від Карибське море: Карінка [35, с. 146]

Катерина, Катря (8) – гр., чистота: Катя, Катюша, Катінька, Катька, Каська, Катюня, Катеринка [35, с. 146]

Кароліна (2) – гр. [35, с. 146]

Короліна (1) – гр. [35]

Ліана (1) – нім., можливо від назви рослини Ліана [35, с. 152]

Ліза (3) – варіант Єлизаветта [35, с. 138]

Лілія (1) – нов.утв. за назвою квітки: Ліля, Лілька [35, с. 153]

Маргарита (6) – лат., перлина: Рита, Марго, Маргоша [35, с. 157]

Марина (3) – лат., морська: Маринка [35, с. 157]

Марія (8) – д.євр.,чинити опір або бути вірною, або кохана бажана: Маша, Маруся, Марічка, Маріїско, Машуся, Марина, Маринка, Мариня, Марійка [35, с. 158]

Мар'яна (1) – жін.. до Мар'ян: Мар'янка, Мар'яша [35, с. 161]

Мирослава (1) – жін.до Мирослав: Мирося, Мироська, Мирка, Слава, Славка [35, с. 162]

Михайлина (3) – утворено від чоловічого імені Михайло [35, с. 163]

Надія (2) – слов., надія: Надя, Надюша, Надька, Надюся, Надінька, Надійка [35, с. 164]

Наталія, Наталя, Наталка (3) – лат., рідний: Наталічка, Наташа, Наташка, Натуся [35, с. 164]

Ніка (3) – нім. перемога [35, с. 166]

Наомі (1) – д.євр. гарна, приємна (Дж.: Вікіпедія)

Неля (1) – слов., виникло від скорочення ряду імен типу Неоніла, Неллі, Нінель [35, с. 166]

Олександра (5) – жін. до Олександр: Саша, Леся, Сашка, Сашуня, Леська, Лесічка [35, с. 169]

Олена (4) – гр., сонячне світло , або смолоскип: Оленка, Лена [35, с. 169]

Олеся (2) – скорочений варіант імені Олександра, фіксується документально: Олеська, Леся, Олесічка, Леська [35, с. 170]

Ольга (2) – сканд., свята: Оля, Олічка, Олюся, Олька [35, с. 170]

Поліна (1) – скорочений варіант імені Аполінарія, що став документальним [35, с. 174]

Ребека (1) – д.євр. пастка

Сара (2) – д.євр. знатна, княгиня [35, с. 178]

Світлана (1) – жін.до Світлан: Света, Светка, Светуся, Світланка, Світланочка [35, с. 179]

Соломія, Соломея, Солоха (4) – д.євр., мир: Мійка, Соломійка [35, с. 180]

Софія (15) – гр., мудрість: Софка, Софійка, Соня, Сонька, Софа, Софієчка [35, с. 181]

Сулеміта (1) – д.євр. кохана наречена Царя Соломона, біблійний персонаж

Степанія (1) – гр., вінок: Стефа, Стефка [35, с. 182]

Тетяна (4) – лат. ім'я сабінського царя: Таня, Тюся, Татка, Танька, Танюша, Танюшка, Танюшечка, Тетянка, Танюся [35, с. 184]

Уляна (1) – жін. до Улян: Улянка, Уля, Уляся, Улянчик, Улічка [35, с. 185]

Христина, Христя (5) – гр., християнин: Христинка [35, с. 190]

Юлія (1) – жін. до Юлій: Юля, Юлька, Юлічка, Юлюся, Юляня [35, с. 191]

Яна (1) – д.євр. жін. до Ян: Яночка Янка [35, с. 192]

Отже, нами було з'ясовано походження та значення чоловічих та жіночих імен, ми можемо простежити, що в іменнику села Горішні Шерівці є імена: слов'янського, грецького, латинського, давньоєврейського, німецького, тюркського, скандинавського, ірландського, кельтського, угорського та італійського походження.

Виділяємо три групи чоловічих та жіночих імен:

- особові імена слов'янського походження;
- християнські особові імена;
- запозичені імена.

Чоловічі особові імена слов'янського походження налічують 10 імен в основному це імена-композиції: *Богдан, Володимир, Всеволод, В'ячеслав, Мирослав, Ростислав, Святослав, Ярослав, Владислав, Вадим*. Найуживанішим є онім Владислав, яким було названо 11 хлопців.

Значну частину посідають оніми християнського походження. Вони прийшли з Візантії разом із уведенням християнства і є іменами святих. Крім давньогрецьких за походженням (*Анатолій, Андрій, Василь, Георгій, Леонід, Олександр, Олексій, Петро тощо*), до них належать латинські (*Валентин, Віктор, Костянтин, Сергій, Павло тощо*) та давньоєврейські (*Адам, Данило, Іван, Михайло, Яків тощо*) імена. В іменнику с. Горішні Шерівці серед християнських імен за походженням можемо виділити декілька груп: давньоєврейські (13): найпопулярнішим ім'ям є *Іван* (14), грецькі (29): найпопулярнішим ім'ям є *Олександр* (19), латинські (9 онімів): найпопулярнішим ім'ям є *Павло* (6 носіїв).

Найуживанішим іменем християнського походження серед хлопців є давньогрецьке ім'я *Олександр* у період з 2010 по 2020 цим особовим ім'ям було названо 19 мешканців села Горішні Шерівці.

Також було зафіксовано 2 імені скандинавського походження *Ігор* (1) та *Олег* (1). Та імена запозичені з інших мов: тюркського: *Руслан* (2), кельтського: *Артур*

(4), німецького: *Ерік* (1) та ірландського: *Кевін* (1) походження. Найуживанішим ім'ям із запозичених мов є *Артур* яким було названо 4 представника.

Жіночі особові імена слов'янського походження налічують 5 імен: *Злата* (3), *Надія* (2), *Неля* (1), *Богдана* (2), *Мирослава* (1). Найуживанішим ім'ям слов'янського походження серед жінок є онім *Злата* яким було названо 3 жительки села.

Оніми християнського походження в жіночому репертуарі є найчисельнішими налічують 56 онімів виділяємо такі групи за походженням:

- латинські (16 онімів): *Наталія* (3 носіїв), *Тетяна* (4), *Христина* (5), *Маргарита* (6) – найпопулярніше ім'я, *Діана* (3), *Марина* (3) та інші;
- грецькі (28 онімів): *Ірина* (5), *Катерина* (8), *Анастасія* (17), *Олександра* (5), *Вероніка* (1) та ін.;
- давньоєврейські (12 онімів): *Марія* (8), *Анна* (12) – найпопулярніше ім'я, *Єлизавета* (5), *Єва* (3), *Іванна* (5).

Широковживаним іменем християнського походження є онім *Анастасія* давньогрецького походження, ним було названо 17 представниць села Горішні Шерівці. Давньоєврейське ім'я *Анна* є також широкоживаним 12 дівчат було названо ним, а ось варіантом імені *Анна* (*Ганна*) було названо тільки 1 жительку.

Як серед жінок, так і серед чоловіків подвійні імена є, але їх незначна кількість: так, серед чоловіків – це: *Богдан* – *Андрій* (1), серед жінок *Анна* – *Марія* (2), *Анастасія* – *Каріна* (1), *Кармеліта* – *Анастасія* (1), *Іванна* – *Аліна* (1). Ці імена можна вважати рідкісними, також серед чоловічих імен рідкісними можна вважати такі оніми: *Серафим* (1), *Тихон* (1), *Антон* (1), *Ерік* (1), *В'ячеслав* (1), *Йогатан* (1), *Тимур* (1), *Мар'ян* (1), *Володимир* (1), *Тимофій* (1), *Тарас* (1), *Яків* (1). Серед жінок: *Стефанія* (1), *Евеліна* (1), *Юлія* (1), *Емма* (1), *Вероніка* (1), *Валентина* (1), (1), *Ніка* (1), *Альбіна* (1), *Естер* (1), *Елеонора* (1), *Кароліна* (1), *Алла* (1), *Поліна* (1), *Яна* (1).

1.3 Мотиваційні аспекти надання імен

«Загальноновизнано, що відношення між конкретною особою та її власним ім'ям не дане від природи, а є довільним, ба навіть великою мірою випадковим» [46, с. 38].

Законодавство України визначає, що ім'я дитини дається за бажанням батьків і ніяких обмежень в цьому немає. Але до вибору імені батькам слід ставитись з усією відповідальністю, щоб не довелося їм самим чи їхнім дітям, у майбутньому, порушувати питання про зміну імені в юридичному порядку.

Зазвичай, вибір імені новонародженому залежить від тих чи інших факторів. Мотиви найменування бувають різними. П.П.Чучка у «Антропонімії Закарпаття. Вступ та імена: конспект лекцій» [46, 102 с.] виходячи не лише з нинішніх узвичаєнь, а й із того, від чого саме залежав вибір імені, виділяє 4 мотиви:

- 1) «Побожність батьків;
- 2) родинні традиції;
- 3) визначні чи авторитетні особи;
- 4) вплив часу» [46].

Перший мотив це **побожність батьків**. Так, дуже часто прийнято називати дітей тим іменем, честь якого відзначала церква в день її народження, або ж за декілька днів до чи ж після її народження. Найчастіше це імена, відзначення яких є великим святом. У селі Горішні Шерівці серед хлопців і дівчат – це *Василь (1), Іван (5), Павло (1), Марія (4), Михайло (1), Віра (1), Надія (3), Миколай (1), Софія (6), Володимир (1), Анна (3)*. Також є інші імена, зокрема, такі: *Григорій, Анастасія, Євгенія, Тетяна, Максим, Тарас, Олексій, Захарій, Стефан, Ірина, Юрій, Андрій, Ольга, Ілля, Мирон, Олександр, Сергій, Назарій, Роман, Катерина*. Загалом за даним мотивом було названо 138 хлопців і 114 дівчат.

Ще один мотив **родинні традиції** – це другий визначальний фактор, що впливав і далі впливає на вибір імен. Найчастіше спостерігається найменування хлопця іменем батька (54), рідше іменем діда (47), а дівчину іменем матері (21), частіше іменем бабусі (52). Також траплялися випадки коли хлопця було названо на честь матері (1) онім *Ерік* мати *Еріка*, *Віталій* мати *Віта* та доньки на честь батька *Валентина* батько *Валентин*, *Андріана* батько *Андрій*, *Антоніна*

батько Антон, *Мар'яна, Олександра (2), Крістіна (2)* батько Крістіан. Загалом за даним мотивом було названо 105 хлопців і 80 дівчат.

Ще одним мотивом є називання дітей в честь **визначних або авторитетних осіб**. Найчастіше цей звичай виражається в тому, що батьки називають дитину іменем свого доброго приятеля, хорошого знайомого, близького друга дитинства або акторів кіно, героїв фільмів, серіалів і т.п. Цей мотив найменування також властивий с. Горішні Шерівці. Загалом за даним мотивом було названо 4 хлопця і 7 дівчат.

Вплив часу. Не рідко батьки не можуть назвати конкретного мотиву, якими вони керувалися при виборі імені для своєї дитини. У таких випадках здебільшого кажуть, що це ім'я просто приємне, милозвучне, за що власне, й дають його всі своїм дітям. Цей мотив надання імені найменш властивий у селі Горішні Шерівці. Загалом за даним мотивом було названо 3 хлопця: *Денис, Тимур, Артур* і 10 дівчат: *Емілія, Емілі (2), Емануелла, Емма, Ніка (2), Каріна, Каміла*.

Бачимо що жителі села при надаванні імен у більшості випадків керувалися першим мотивом: побожністю та родинними традиціями.

За походженням найчастіше трапляються імена грецького походження (57 імен: Анатолій, Андрій, Василь, Георгій, Леонід, Олександр, Олексій, Петро, Анастасія, Ірина, Катерина, Олександра, Вероніка) та латинського походження (25 імен: Валентин, Віктор, Костянтин, Сергій, Павло, Діана, Каміла, Марина, Христина, Наталія), рідше вживаються імена слов'янського (14 імен: Богдан, Володимир, Всеволод, В'ячеслав, Мирослав, Ростислав, Святослав, Ярослав, Богдана, Злата, Надія, Неля), д. єврейського (25 імен: Анна, Єва, Марія, Данило, Михайло, Іван, Ілля, Яків). Найменше вживаються імена німецького (3 імені: Аліна, Ліана, Ерік), скандинавського (3 імені: Ольга, Ігор, Олег), тюрського (1 ім'я: Руслан), угорського (1 ім'я: Ілона), кельтського (1 ім'я: Артур), італійського (1 ім'я: Мія) походження.

Висновки до розділу 1

Отже, розглянувши праці дослідників, присвячених вивченню особових імен, можна побачити, що українська ономастика досягла значних здобутків. Структура, умови функціонування, склад та динаміка іменника різних регіонів, ступінь популярності тих чи тих імен, мотиви вибору – ці аспекти широко досліджуються науковцями впродовж багатьох десятиліть. Як й інші науки антропоніміка не є статичною, адже з плином часу з'являється все новий матеріал, який стає об'єктом наукового дослідження, а власні особові імена залишаються актуальними для вивчення їх у регіональному підході як в минулому, так і в майбутньому. В антропонімічних працях ми можемо простежити цілу низку проблем, з якими стикається антропоніміка: мотивами вибору імен; класифікацією іменувань та питаннями про способи ідентифікації особи; межею між апелятивними і пропріальними назвами; словотвірною (дериваційною) структурою власних назв; офіційними, розмовними та іншомовними варіантами особових імен. Ці праці, безсумнівно, є джерелом інформації та ґрунтом для інших не менш важливих лінгвістичних досліджень.

За метричними книгами, актовими записами про народження села Горішні Шерівці, ми дослідили імена, їх походження, значення та мотиви їх надання. У найменуванні новонароджених з переважною більшістю виявилися усталені імена Андрій, Максим, Богдан, Микола, Іван Володимир, Марія, Михайло, Анастасія, Анна, Катерина, Марія, Тетяна та інші. Трапляються також імена, яким посприяв фактор моди, а саме: Емілія, Емілі, Емма, Еліана, Каріна, Каміла, Артур, Денис, Тимур. Як бачимо, мотиви надання імен є досить різноманітними. Більшість батьків при виборі імен керувалися релігійними аспектами та родинними традиціями, які переходили з покоління в покоління. Тому, як правило, переважають власне українські імена.

РОЗДІЛ 2

З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ АНТРОПОНІМІЇ, ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СТРУКТУРНО-СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗВИЩ ЖИТЕЛІВ С. ГОРІШНІ ШЕРІВЦІ

«Прізвища – одне з важливих джерел для дослідження мови, історії, матеріальної й духовної культури нашого народу. Щодо давності українських прізвищ, то це питання належить до дискусійних, оскільки воно не знайшло одностайного вирішення в сучасній українській ономастиці. П. Чучка, вважає, що прізвища є наймолодшим класом особових назв в українській антропонімії. Вони покликані називати родину та кожного з її членів, і в такий спосіб визначати місце іменованого в суспільстві» [48, с. 23].

На думку М. О. Демчук: «досягнення української антропонімії (як історичної, так і сучасної) на загальнослов'янському антропонімічному фоні ще дуже скромні. Саме тому вивчення цих мовних явищ у широкій науковій перспективі є актуальним й одним із першочергових» [10, с. 3].

Вивчення прізвищ водночас цікавий і складний процес, який зумовлений різноманіттям і специфікою антропонімного матеріалу в різних регіонах України. Існують десятки тисяч прізвищ, назви яких пов'язані з побутом, звичаями, характером, зовнішнім виглядом людей і родом їхньої праці. Таким чином, поштовхом для виникнення прізвищ стала необхідність точнішої ідентифікації осіб з однаковими іменами.

«Об'єктом розвідок багатьох дослідників є словотвір та структура українських прізвищ. Словотвір українських особових назв опрацювали Л. Л. Гумецька, І. І. Ковалик, Л. В. Кракалія, К. М. Лук'янюк, Г. Ф. Шило. Зокрема, вже в 60-х роках ХХ ст. на матеріалі антропонімів певних регіонів або писемних пам'яток, науковці вивчали словотвірні особливості українських прізвищ. Проблему словотвору власних назв опрацювали С. П. Бевзенко, П. І. Білоусенко, Т. Д. Братушенко, А. О. Свашенко» [21, с. 139].

Питання про походження прізвищ як окремий аспект дослідження матеріалу, було порушено в 60-х рр. ХХ ст. у роботах А. О. Білецького, В. В. Німчука, І. Д. Сухомлина, О. Б. Ткаченка, П. П. Чучки. У сучасній антропонімії етимологічний аналіз найбільшого розвитку досягнув у праці В. П. Шульгача. Книга «Нариси з праслов'янської антропонімії» присвячена реконструкції праслов'янського антропонімного фонду [55]. Дослідження виконані на багатому фактичному онімному матеріалі – сучасному й давньому – всіх слов'янських мов. Ця розвідка – цінна для української антропоніміки, автор зробив вагомий внесок для слов'янських етимологічних студій. Також етимологічному аналізу прізвищ присвячені праці С. О. Вербича, І. В. Єфименко, І. М. Желєзняк, О. П. Карпенко [21, с. 139].

Дослідження антропонімів набуло системного характеру значно раніше. Початки вивчення слов'янської антропонімії пов'язують із появою роботи Ф. Міклошича «Die Bildung der slavischen Personennamen» (1860). У праці вчений навів список словотворчих суфіксів і пояснив творення простих антропонімів, також розглянув форми поєднання компонентів складної особової назви. Підходи, що використовував у вивченні слов'янських особових назв Ф. Міклошич, актуальні й на сьогодні, їх активно використовують сучасні ономасти [21, с.137].

Першими спробами наукового дослідження української антропонімії були невеликі статті А. І. Степовича «Заметка о происхождении и склонении малорусских фамилий» (1882) та М. Ф. Сумцова «Малорусские фамильные прозвания» (1885). М. Ф. Сумцов значну увагу приділив проблемі словотвірного аналізу прізвищ, описав семантику твірних основ доступного йому прізвищового матеріалу, визначив основні афікси, що були використані у творенні прізвищ, і розглянув проблему іншомовних прізвищ. Далі з розвитком української антропоніміки пов'язані імена В. І. Щербини, В. Ю. Охримовича та В. М. Ястребова.

«Основоположником української антропоніміки справедливо вважають І. Я. Франка. У праці «Причинки до української ономастики» дослідник

проаналізував деякі типи прізвищ, порушив проблему класифікації прізвищевих назв, які розглянув не лише як елемент мовної системи, а й як продукт відображення економічних та соціальних відносин» [43].

Інтерес до українських власних назв простежуємо з самого початку розвитку української лексикографії. У 20-х роках ХХ століття починається систематичне збирання українських власних назв, їх тлумачення, підготовка адміністративних та адміністративно-територіальних довідників України.

Значне пожвавлення українських антропонімічних студій у 50-60-х роках ХХ ст. Пов'язане передусім з іменами Л. Л. Гумецької, Ю. К. Редька, П. П. Чучки та І. Д. Сухомлина. Аналізуючи особливості словотвору української актової мови XIV–XV ст., Л. Л. Гумецька значну увагу приділила власним назвам, зокрема іменам і топонімам [10]. Дослідниця виділила словотворчі афікси, окреслила структурні елементи власних імен, зокрема найпоширеніші суфікси, які входять до складу твірної основи антропоніма.

«Вагомим здобутком українського прізвищознавства стало монографічне дослідження «Сучасні українські прізвища» та важливий для практичного вжитку «Довідник українських прізвищ» Ю. К. Редька [28, с. 34], які досі не втратили наукової цінності. Прізвища у лексико-семантичному та словотвірному аспектах автор цілісно проаналізував у словнику прізвищ, зібраному та впорядкованому вченим протягом 25 років. Машинописний варіант цієї грандіозної за обсягом роботи (8 томів) опубліковано лише 2007 р., за чотирнадцять років після смерті автора» – двотомний «Словник сучасних українських прізвищ» [27]. У роботі Ю. К. Редько описав значення основ прізвищ, їх етимологію, спосіб творення кожної антропонімої лексеми, її територіальне поширення, до кожного прізвища подав відмінкові закінчення. «Прізвищевий матеріал автор зібрав не лише з усієї сучасної території України, а й із давніх українських етнічних земель, зокрема Лемківщини, Холмщини, міст Ярослава, Перемишля, Воронежа з навколишніми територіями, а також області Бачки у Сербії, заселеної значною мірою українцями» [21, с. 138].

Територіально та хронологічно вужче дослідження І. Д. Сухомлина, вчений зосередив увагу на антропонімії Полтавщини XVII ст. [40]. «Це дозволило детальніше розглянути та описати прізвищеві назви, цілісно й повно схарактеризувати давню антропонімію одного з регіонів України. Інтерес до способів іменування особи в давніх писемних пам'ятках зумовив появу робіт про історичну антропонімію деяких регіонів України: Антропонімію північної частини Лівобережної України другої пол. XVII – першої пол. XVIII ст. Проаналізувала О. Д. Неділько; Харківський перепис 1660 р. Став матеріалом для дослідження С. П. Бевзенка. Українській історичній антропонімії присвячено праці А. М. Залеського та В. Ю. Франчука» [21, с. 138].

Антропонімосистему Закарпаття у своїх працях проаналізував П. П. Чучка, дисертаційна робота якого стала першим системним дослідженням антропонімії одного з регіонів України [47]. Матеріал автор розглядає за трьома аспектами: словотвором, семантикою, етимологією, зазначаючи, що їх поєднання в одній класифікації недоцільне, оскільки не може охопити всіх типів іменувань одночасно.

1970 року вийшла друком монографія П. П. Чучки «Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена», у якій були представлені результати докторської дисертації автора. Повний текст цієї великої за обсягом роботи, який став доступним читачеві у 2008 р., можна вважати одним із найвагоміших здобутків сучасної української антропоніміки. Значні досягнення П. П. Чучки і в антропонімічній лексикографії. Його лексикографічні праці – цінні і надійні джерела фактичного матеріалу та його етимологічної інтерпретації – історико-етимологічний словник «Прізвища закарпатських українців» [49]. Вагомим для вивчення автохтонних імен як основ прізвищ, а також для опрацювання проблеми давніх слов'янських імен став словник «Слов'янські особові імена українців» [52].

«Ономаст П. Чучка говорить, що поняття «прізвища українців» акумулює в собі вказівку на національну належність носія, тому логічно зараховувати до цієї групи всі без винятку прізвища осіб української національності, якщо їх носії вважають себе українцями. Натомість підставою виділення групи «українські

прізвища» є саме етимологічний чинник. До таких П. Чучка зараховує лише ті прізвища, які утворені засобами та способами українського словотвору від питомо українських слів» [48].

В українській антропонімії 70-х років зосереджено увагу на питанні історії становлення та вивчення прізвищ (М. Л. Худаш), а також проблема класифікації прізвищевих назв.

М. Худаш пропонує досить повне визначення: «Прізвище – це набуте одразу після народження в спадок від батька або (у передбачених законом випадках) матері офіційно закріплене за конкретним родом незмінне спадкове найменування особи, яке під час реєстрування шлюбу переходить від чоловіка до дружини або навпаки і в офіційній практиці називання в обов’язковому порядку додається до власного імені й назви по батькові» [44, с. 87]. М. Худаш зауважує, що «про українські прізвища в сучасному розумінні можна говорити (і то умовно), починаючи з 30-х років XIX ст., відколи на всій території були вже запроваджені кодифіковане право та відповідні правила користування особовими назвами» [45, с. 46].

Монографія М. Худаша «З історії української антропонімії» [44] заслуговує окремої уваги, у праці ономаст розглянув цілий комплекс антропонімічних проблем. Власні імена вчений потрактував як основу для творення прізвищ та прізвиськ [44, с. 38].

Дослідником запропоновані принципи аналізу антропонімів, особливо давніх прізвищевих назв, які стали основою для подальших ономастичних студій, вони активізували роботу, пов’язану з вивченням прізвищевих назв у писемних пам’ятках, що було зумовлено вибором обґрунтованого підходу до групування прізвищ. На матеріалі адміністративно-юридичних документів із усієї території України Р. Й. Керста опрацювала історичну антропонімію XVI ст. [19]. Дослідниця простежила способи ідентифікації особи: згрупувала пропріальну лексику за семантикою та кількістю компонентів.

Прізвища з’явилися у часи: коли люди почали селитися великими гуртами, займатися різними ремеслами, мандрувати, торгувати, одержувати титули і т. д.

І. Сокол указує, що «спочатку спадкові родові назви побутують у середовищі вищих верств феодального суспільства – князів, магнатів, власників земельних володінь і маєтків. Вони купували й продавали землі, передавали їх у спадок своїм дітям, а такі дії потребували оформлення певних юридичних документів, самого тільки імені для цього було вже замало» [37, с. 33]. «Основна ж маса населення України – селянство – тривалий час залишалася без прізвищ, оскільки більшість були кріпаками й не мали ніяких юридичних документів» [43].

Л. Масенко у праці «Українські імена та прізвища» [23] розглядає процес виникнення й побутування українських імен та прізвищ у тісному зв'язку з історією народу й говорить, що «в минулі віки в адміністративно-юридичній практиці для позначення людини використовували різноманітні мовні засоби. Уживалися одночленні найменування, виражені індивідуальним ім'ям, двочленні, що склалися із християнського імені й пароніма, і тричленні, виражені християнським іменем, патронімом і прізвиськом або описовою назвою» [23, с. 20]. Особові назви, зафіксовані в староукраїнських пам'ятках, не можна вважати прізвищами в сучасному розумінні, адже вони не були спадковими найменуваннями.

Український антропонімічний термін «прізвище» не відразу увійшов до літературної мови. М. Жовтобрюх наводить низку лексем, що вживалися в значенні «praenomen» у працях різних дослідників: прізвище, прізвисько, прозвання, назвище, фамілія [14, с. 84].

Типи українських прізвищ, що побутують на всій території України, мають чіткий регіональний розподіл за ступенем поширення. І. Сокол зазначає: «Якщо прізвища на -енко можна вважати основним східноукраїнським типом, то прізвища на -ук (-юк), -чук належать до західноукраїнського» [37, с. 34]. Українські прізвища на -енко вважаються більш притаманними для українців, але не тому, що становлять найбільшу групу, а тому, що майже не трапляються в інших слов'янських мовах.

На думку П. Чучки, «головне призначення прізвища полягає в об'єднанні групи кровноспоріднених осіб, аби в такий спосіб, за допомогою цього

соціального знака відрізняти та протиставляти один родинний осередок іншому». У прізвищах будь-якого народу вчений виділяє ознаки трьох різних вимірів:

- «Ознаки глобальні, які притаманні прізвищам кожного суспільства;
- Ознаки національні, які властиві прізвищам лише одного народу;
- Ознаки регіональні, характерні не для всієї нації, а для окремого регіону» [48, с. 23].

У «Довіднику українських прізвищ» детально розглянуто семантику твірних основ українських прізвищ [26]. Ю. К. Редько стверджує, що «матеріалом для творення українських прізвищ були чотири основні джерела:

А) імена;

Б) назви місця проживання чи походження;

В) назви постійного заняття (професії);

Г) індивідуальні ознаки (фізичні, психічні чи інші властивості) першого носія прізвища» [26, с. 34].

«У ХХ столітті за просторову одиницю вивчення прізвищ науковці брали певний регіон з компактним проживанням людей (межиріччя, басейн річки, примор'я, історична територія етносу тощо). Згодом цей спосіб дослідження виявив слабкі місця: відсутність чітких меж між дублюванням фактичного матеріалу, також важко поєднати прізвищеві ізоглоси сусідніх регіонів; неможливість укласти повний корпус прізвищ регіону з розмитими межами, встановити адекватність між місцевою (говірковою) морфемною структурою прізвищ і офіційною (паспортною)» [30, с. 72–73].

Цей крок усував низку недоліків попереднього підходу, але й він виявився неповноцінним, оскільки зібрати всі прізвища області неможливо, складно також підрахувати і кількість їх носіїв. Інколи фактичний матеріал району дослідники подають загальною масою і не розмежовують ні за поселеннями, ні за сферою вжитку (Р. М. Падалка, Л. О. Кравченко).

«У другій половині ХХ–ХХІ століття активізувався спосіб запису повного фактичного матеріалу окремого району, тобто подають повні списки прізвищ (з

наголосом) кожного села відповідного району на одному хронологічному зрізі. Такий спосіб добору фактажу і побудови корпусу прізвищ є достатньою підставою для обґрунтування висновків про прізвище регіону» [30, с. 73].

За таким способом укладено словники: «Уся Гуляйпільщина в іменах і прізвищах» [6], «Прізвища Дніпровського Припоріжжя» [7] та ін. У них подано повні списки прізвищ (з наголосом) кожного села відповідного району на одному хронологічному зрізі.

У ХХ ст. С. О. Лебеденко проводилось вивчення антропонімікону. Дніпро (раніше м. Дніпропетровськ). У дисертації «Лексичні (апелятивні) основи і словотворчі типи антропонімів м. Дніпропетровськ» (1985 р.) дослідницею вивчалась специфіка прізвищ, як лексичної категорії, досліджувались принципи диференціації прізвищ, як основа їх наукового вивчення; вчена охарактеризувала типи основ і словотвірні типи прізвищ жителів м. Дніпра; визначила лексико-семантичний склад основ прізвищ та способи їх утворення (лексико-семантичний, морфологічний, лексико-синтаксичний).

На початку ХХІ століття починає формуватися традиція дослідження прізвищ окремих адміністративно-територіальних районів та областей, зокрема Південного Заходу України, а саме: Закарпаття (П. П. Чучка), Бойківщини (Г. Є. Бучко), Гуцульщини (Б. Б. Близнюк), Буковинської Наддністрянщини (Л. О. Тарновецька, Л. В. Кракалія), Опілля (Г. Д. Панчук), Середньої Наддніпрянщини (Ю. К. Бабій), Північної Тернопільщини (С. В. Шеремета, Г. П. Бачинська, Н. Д. Свистун), Лемківщини (С. С. Пацьо), Західного Поділля (Н. І. Рульова) та ін.

Дослідження антропонімікону Західної України є більш плідним, оскільки науковці аналізують прізвища не просто регіону чи області, а й конкретного району чи населеного пункту, а також значна кількість праць присвячена з'ясуванню особливостей функціонування прізвищ іншомовного походження, зазвичай польського, в конкретному антропоніміконі, наприклад, ряд статей: «З історії антропонімії Волині» Г. Л. Аркушин, «Підлясько-Волинські паралелі в сучасних прізвищах» Л. Лісова, «Антропонімікон Вижівської актової книги

XVII ст.» І. Б. Царулунга, «Неофіційні колективно-територіальні назви осіб (на матеріалі антропонімії Тернопільщини)», О. С. Вербовецька, «Походження та формування прізвищ с. Перегінськ (Івано-Франківська область)» Г. Бучко, «Семантико-етимологічна характеристика прізвищ Галичини польського походження» О. Корпало, Н. Тишківська і т.д.

Також досліджені офіційні іменування інших регіонів України, зокрема Східної (В. Д. Познанська), Північного Степу (Т. В. Марталога), Лубенщини (Л. О. Кравченко), Нижньої Наддніпрянщини (І. І. Ільченко), Дніпровського Припоріжжя (І. А. Корнієнко), Полтавщини (І. Д. Сухомлин), Центральної та Східної Донеччини (Ю. М. Новикова), Донецької Слов'янщини (Р. М. Падалка) та Правобережного Степу (Т. В. Тимченко); Запорізької Приазовщини (П. М. Стехна) та ін.

Сучасну українську антропонімну лексикографію поповнили інверсійні та словозмінно-орфографічні словники: «Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівеччини)» (Н. Д. Бабич); «Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини» (Ю. М. Новикова). Значну роботу щодо збору і систематизації сучасних прізвищ здійснив В. О. Горпинич. Дослідник самостійно та у співавторстві опублікував такі словники: «Прізвища степової України»; «Прізвища правобережного Степу»; «Прізвища Дніпровського Припоріжжя»; «Прізвища Середньої Наддніпрянщини». Цінні для сучасного дослідника словники прізвищ, надруковані як додатки до монографій С. Є. Панцьо, Л. О. Кравченко та ін., це надійний матеріал для подальших студій науковців [21, с.140 –141].

Матеріалом третього часового зрізу (XX – поч. XXI ст.) стали дисертації «Антропонімія Нижньої Наддніпрянщини в її історичному розвитку (Надвеликолузький регіон)» І. І. Ільченко (2003 р.) стали зареєстровані міськими й селищними радами прізвища жителів 39 населених пунктів та козацьких реєстрів Нижньої Наддніпрянщини (Надвеликолузького регіону), бо робота

проводилась в історико-діахронному зрізі, і дані антропоніми були зібрані у різних селах, селищах і містах, та розглянуті в їх історичному розвитку.

Українське прізвищознавство на сучасному етапі має вагомі здобутки. Опубліковані низки ґрунтовних монографій, які присвячені вивченню антропонімних систем окремих регіонів України та аналізу давньої української антропонімії, а також теоретичним проблемам антропоніміки. Протягом останніх років відбулися ономастичні конференції та вийшли друком наукові збірки: «Питання історичної ономастики України» (1994 р.), «Ономастика східних слов'ян» (1996 р.), «Українська ономастика: матеріали наукового семінару, присвяченого 90-річчю К. К. Цілуйка» (1998 р.), «Слов'янська ономастика» (1998 р.), «Українська пропріальна лексика: матеріали наукового семінару 13–14 вересня 2000 р.» (2000 р.), «Актуальні питання антропоніміки» (2005 р.), «Дослідження з ономастики» (2008 р.); колективних монографій: «Ономастика України першого тисячоліття нашої ери» (1992 р.), «Ономастика України та етногенез східних слов'ян» (1998 р.), «Ономастика Полісся» (1999 р.). Аналізу ономастичного матеріалу присвячені наукові збірники, опубліковані окремими випусками: «Записки з ономастики» (Одеса), «Ономастичні науки» (Донецьк), «*Studia slovakistica*» (Ужгород), щорічник «Студії з ономастики та етимології» (Київ, Інститут української мови НАН України) [21, с.140].

Хоча українська антропоніміка має певні доробки, апробовані методи дослідження, розроблену теорію та термінологію, значний фактичний матеріал, укладені словники та довідники, про неї говорять все ще як про молоду галузь мовознавчої науки. Ґрунтовне, всебічне вивчення української антропонімії в сучасній ономастиці вчені висувають до ряду найактуальніших проблем. Сьогодні науковці продовжують пошук нових аспектів дослідження власних назв, удосконалюють методику досліджень, поглиблюють теорію вивчення антропонімів, а також приділяють більше уваги регіональній проблематиці [25, с. 31–32].

Одним із найбільш важливих питань у дослідженні прізвищ є вивчення їх семантики, оскільки вона відображає історію, культуру, географічні та соціальні

умови, звичаї, психологію, побут людей певної етнографічної території. Це дає змогу стверджувати, що кожне прізвище є закономірним лексичним надбанням. І. А. Корнієнко відзначає, що антропооснови характеризуються особливо багатою історичною та лінгвістичною інформативністю серед усіх власних назв [7]. В. А. Никонов стверджує, що оскільки кожна загальна назва могла стати прізвищем, то семантичний склад слів, наявний в антропоосновах досить різноманітний [25].

2.1 Відіменні прізвища

Вибір імен для наших предків мало величезне значення. І досі в народі існує чимало повір'їв, пов'язаних із називанням дітей. «Наприклад, на півдні України вважають, що вибирати ім'я немовляті має наймолодший член сім'ї (тому що діти ще не втратили природного зв'язку з космосом), подекуди – навпаки, вважають, що ім'я має обирати найстарший член родини (як наймудріший). Коли виникла потреба розрізняти осіб з однаковими іменами, було створено постійні родові назви – прізвища» [7].

Серед українських та інших слов'янських (і не тільки слов'янських) прізвищ, оніми, утворені від імен, становлять дуже помітну і кількісно значну групу.

«Історія не знала такої епохи, коли б у людини не було імені. Отож, коли виникла потреба розрізняти людей, які мали однакові імена, а згодом створити постійні родові назви, то, природно, першою основою для творення цих назв стали саме імена — переважно імена батька, матері, діда чи іншого предка» [26, с. 34].

Вивчення цього шару лексики дає важливу інформацію про історію народу, його психологію, духовну культуру, а передусім – про історію його мови. Тому особові імена – це не лише один з антропонімних класів слів, а важлива база для творення інших онімів, та одне з джерел для їх розуміння та тлумачення.

Основою для творення українських відіменних прізвищ в селі Горішні Шерівці стало понад двадцять особових чоловічих та жіночих імен, загалом – 38 відіменних прізвищ.

Найпродуктивнішими виявились такі чоловічі імена від яких утворилися прізвища (26): Андрій – Андрієнко, Андріюк, Андрусяк; Герасим – Герасименко, Герасимчук, Герасим; Пилип – Пилиповенко, Пилиповець, Пилипчук; Роман – Романишин, Романів, Романчук. Бачимо від імен Андрій, Герасим, Пилип, Роман виникло по 3 прізвища.

Менш продуктивними є такі чоловічі імена від яких походить 1, 2 прізвищевих одиниць (25): Аврам – Аврам; Василь – Василевич; Віталій – Вітюк; Гаврило – Гавриленко, Гаврилюк; Григорій – Григорук; Дмитро – Дмитрюк; Ілля – Ільєнко; Клим – Климчук; Лавро – Лавриненко; Лука – Лукаш; Матвій – Матвієнко; Микола – Ніколаєнко; Павло – Павлушко; Петро – Петровський, Петрюк; Прокіп – Прокопенко, Прокопович; Продан; Сава – Савченко, Савчишин; Семен – Семенюк; Федір – Федоряк, Федів; Яким – Якимчук.

Від імені матері наймення дітей утворювались дуже рідко. Тому серед основних типів українських прізвищ найменування, похідні від жіночих імен, представлені тільки одним утворенням (1): Маруся – Марущак.

Як бачимо, головна роль у творенні відіменних прізвищ належить чоловічим християнським іменам і лише невелику частку становлять прізвища, мотивовані жіночими іменами, що пояснюється давньослов'янською традицією називати дитину за ім'ям батька.

При визначенні твірної основи для прізвищ слід орієнтуватися на систему імен українського народу, яка формувалася впродовж багатьох століть. Відповідно у складі сучасних українських імен дослідники за походженням виділяють кілька шарів прізвищ:

1. «Візантійські християнські імена, або імена християнського календаря.
2. Давньоруські, у тому числі кальки з грецької мови та окремі імена скандинавського походження, що побутували в Давній Русі.
3. Імена, запозичені із західнослов'янських та південнослов'янських мов» [51].

За характером походження імен, від яких вони утворені, відіменні прізвища умовно можна поділити на такі підгрупи:

1. Прізвища, утворені від імен християнського календаря:

А) Грецького походження (14): Андрій – Андрієнко, Андріюк, Андрусак; Василь – Василевич; Віталій – Вітюк; Герасим – Герасименко, Герасимчук, Герасим; Дмитро – Дмитрюк; Микола – Ніколаєнко; Петро – Петровський, Петрюк; Федір – Федоряк, Федів.

Цікавим є прізвище Герасименко, яке походить від основи християнського імені Герасим. Грецьке «gerasmios» означає «поважний, шановний». Спочатку суфікс -енк-о, за допомогою якого утворилося прізвище, мав наступні значення: «маленький», «син». Саме тому Герасименко сприймалося як «син Герасима». Пізніше суфікс утратив своє пряме значення й зберігся лише як прізвищевий.

«Прізвище Дмитрюк утворилося від імені Димитрій (Дмитро), що означає «той, що належить Деметрі». У грецькій міфології Деметра – богиня плодючості, покровителька землеробства» [36, с. 56].

Б) Латинського походження (4): Роман – Романишин, Романів, Романчук; Павло – Павлушко.

В) Давньоєврейського походження (8): Аврам – Аврам; Пилип – Пилиповенко, Пилиповець, Пилипчук; Прокіп – Прокопенко, Прокопович; Семен – Семенюк; Яким – Якимчук.

Прізвище Продан, утворене «лексико-семантичним способом від однойменних народних імен. У дохристиянські часи багатьом іменам приписували великий вплив на долю їх носіїв. Наприклад, даючи ім'я Продан, мати виконувала певний обряд: за суто символічну плату продавала своє дитя жінці, у якої діти росли здоровими. Потім дитина знову поверталася до рідної сім'ї. Такий ритуал повинен був обдурити злих духів, переконати, що дитина в цій родині чужа. Навіть сьогодні подекуди в Українських Карпатах трапляється цей давній народний звичай» [7].

2. Прізвища, утворені від імен, що походять від давньоруських імен (1): Богдан – Богданець.

3. Прізвища, утворені від імен, що походять з інших мов (давньоарамейська мова) (3): Сава – Савчишин, Савицький, Савченко, що з арамейської мови («sabha») означає «старий», «дід» [36, с. 96].

2.2 Прізвища, утворені від назви місця проживання чи походження, професії або за соціальною належністю

Другим основним джерелом виникнення родових прізвищ – це назви місцевостей, де проживали або звідки походили основоположники роду. Коли людина була не місцева, усіх цікавило питання, звідки вона, звідки походить. Це «визначення переходило на дітей і дальших нащадків, навіть якщо вони народилися вже на новому місці проживання; воно ставало їхнім прізвищем, а згодом – родовим прізвищем» [39, с. 36].

Дані прізвища можна розподілити на дві підгрупи:

1. Прізвища, які загально вказують на походження (9): Німець, Німченко, (від назви країни Німеччина), Поляков (від Польща), Литвинюк (литвинами на Україні називали не лише литовців, а й білорусів), Москалюк, Циганенко, Чешко (від Чехія), Молдаван (Молдова), Волошин.
2. Прізвища, які називають конкретну місцевість (населений пункт), звідки хтось прибув (1) (Камінський – Польща). Прізвища, утворені від назв давніх племен і діалектних груп (4) (Бойко – похідні Бойченко, Бойчук); а також за етнічною приналежністю (1): Поляк (житель Польщі), Гуцуляк (від гуцул);

У всіх мовах існують слова, які відображають ту чи іншу сторону життя людини, мають багату й цікаву історію. До таких належать і лексеми на позначення осіб за професією чи родом діяльності.

Як зазначає М. Худаш: «Найбільш уживаними й найпоширенішими засобами додаткової ідентифікації особи від найдавніших часів були найменування по батькові, потім – за місцем проживанням чи походженням, за професією або заняттям...» [44, с. 41].

Ю. Редько у свій час відзначив, що «існуючі сьогодні прізвища, які утворилися у зв'язку з трудовою діяльністю, відображають картину

українського суспільства у другій половині XVIII ст.» [28, с. 34]. Ці прізвища вказують на різноманітність і глибоку спеціалізацію ремесел в Україні періоду формування української прізвищевої системи.

Більшість із них зрозумілі сучасним українцям, але первісне значення деяких лексем потребує спеціальних коментарів, оскільки назви багатьох професій, що були колись популярними в Україні, давно стали архаїзмами, або у процесі архаїзації.

Найменування, твірні основи яких пов'язані з різними видами занять і професій, особливо цікаві з погляду історії культури, оскільки вони показують картину суспільного життя періоду виникнення й закріплення прізвищ (кінець XVII – початок XIX ст.) і мають зв'язок з такими галузями: «промисловість і ремесла», «сільське господарство», «культура та мистецтво», «церква і релігійне життя», «знаряддя праці».

З розвитком технологій зникла значна частина ремесел, для яких була характерна ручна праця, а разом з ними втратились і їх назви. Деякі ремесла, що збереглися, зараз називаються по-новому. Прізвища закарбували в собі ряд утрачених сьогодні лексем.

Прізвища, що походять від назв людей за професією чи родом заняття, відображають такі види діяльності наших предків:

- Виробництво з дерева, лісові промисли (9): Боднар, Бондарчук, Гаєвий, Дудар, Колесник, Колодій, Ситник, Стельмах, Тесля.
- Виробництво із шкіри та хутра (2): Кушнір, Скрибало.
- Металовиробництво (6): Гарнак (той, хто виготовляє зброю), Золотник, Коваль, Ковалюк, Ковальчук, Котляр (котляр мідник).
- Ткацтво, кравецтво (6): Кравець, Кравчук, Ткач, Ткачик, Ткачук, Швець.
- Скотарство, сільське господарство (7): Вівчарик, Воділяк (погонич волів), Воляр (пастух волів), Косар, Женчак, Сівак, Стадник.

У період формування антропонімійної системи основна маса населення України займалась сільським господарством. Тому, як бачимо дані прізвища становлять значну частину серед всього матеріалу.

Народні найменування осіб за родом діяльності зберігаються у с. Горішні Шерівці, зокрема, такі популярні українські прізвища, як Швець (і похідні від нього Шевчук, Шевців, Шевчишин), Гончар (Гончаренко, Гончарук), Кравець (Кравченко, Кравчук, Кравців), Мельник (Миленко) загалом їх (44).

Прізвища, що походять від назв осіб за їх соціальною приналежністю. Названа група прізвищ є малочисельною, проте вони є надзвичайно показовими, оскільки дозволяють простежити певні зміни у лексичному складі, які пов'язані з динамікою розвитку суспільної диференціації населення. Найкраще на соціальний стан вказують прізвища, у яких відтворено поділ на багатих і бідних (2): Голик, Босий.

2.3 Прізвища, утворені від назв флори і фауни та ті, що відображають індивідуальні ознаки першопосіїв

Утворення прізвищ від назв тварини могли зумовити різні обставини: зовнішня подібність чи наявність схожих рис, властивостей або ж тотемічний вплив назв певних звірів.

Прізвища, утворені від назв тварин, є найзагадковішою групою. Одну з причин їх творення виокремлює М. Худаш: «Найбільш популярним серед повір'їв було забобонне переконання, що в природі й навколишньому оточенні існують предмети і явища, особливо живі істоти й рослини, яких не любить «нечиста сила». Отже, якщо назвою, та ще й успішно вибраною з таких предметів, явищ, живих істот чи рослин, назвати дитину, то саме це ім'я правитиме їй за надійний захист» [44, с. 168].

Прізвища, утворені від назв рослин і тварин (6):

Від назв свійських тварин: баран – Баранік, Баранов, вовк – Волкова, Волков, козел – Козленко, корова – Коровін.

Значна кількість прізвищ походить від назв диких птахів (8): ворон – Воронов, ворона – Воронцов, горобець – Воробець, голуб – Голуб, сорока – Сорокан, чайка – Чайка; від назв свійських птахів: півень – Півненко, Когут. *Від назв рослин (1):* пшениця – Пшеничка.

Прізвище Голуб «належить до групи так званих «пташиних» прізвищ і походить від лексеми голуб – назви птаха з різнобарвним оперенням та великим волом ряду горобцеподібних. Це слово лягло в основу прізвиська Голуб, яке отримав чоловік, що займався розведенням голубів або був таким ніжним, як цей птах. Голуб здавна вважається Божою істотою, біблійним символом Святого Духа. За легендою, коли Христа було розп'ято на хресті, а воїни обходили Голгофу й перевіряли, хто ще живий, то голуб проворкував над Ісусом: «Умер!» (хоч той був ще живий)» [38, с. 141 – 143].

«Прізвище Чайка походить від назви морського водоплавного птаха родини сивкових або наземного птаха ряду сивкоподібних, що селиться на узбережжі річок, озер, зрідка живе в чагарниках та лісах. У фольклорі чайка – це символ засмученої матері-вдови, а також України-матері, що вивела дітей при битій дорозі, як у пісні І. Мазепи «Ой горе тій чайці». Крім того, таку ж назву має рід старого козацького човна» [38, с. 63].

«Козленко – прізвища утворені морфологічним суфіксальним способом (за допомогою суфікса -енко) від основи назви свійської жуйної тварини родини порожнисторогих, що живе переважно в горах. Козел – символ життєвої сили. Упертість козла-цапа породила вислів «ставати цапки», його маловартісність передає приказка «З козла ні шерсті, ні молока» [36, с. 298].

Л. Масенко зазначає, що «прізвиська, зокрема й спадкові, були невід'ємною рисою сільського народного антропонімікону. Показово, що навіть офіційне закріплення прізвищ не змогло витіснити вуличні прізвиська, які дожили до нашого часу» [23, с. 32]. Аналіз виявив, що основою для творення прізвищ могла бути характерна ознака, що виділяла людину з-поміж інших. Найменування такого зразка виникли з первісних прізвиськ.

Прізвища, тотожні прізвиськам з агентивним значенням в основі, в яких один із компонентів характеризує певну дію, а інший – називає об'єкт (1): Перегуда.

Прізвища, тотожні прізвиськам з атрибутивним значенням, в яких одині з компонентів виражає певну ознаку, а інший – називає суб'єкт (2): Білоніс, Мовчан.

Прізвища виникали нерідко через спадкові чи набуті вади предків. Неповнота слуху стала причиною появи прізвища (1): Глушко.

2.4 Структурно-словотвірні особливості прізвищ жителів с. Горішні

Шерівці

Порівняння апелятивів та онімів, фіксування подібного й відмінного в цих шарах лексики, а також специфічного ономастичного на різних рівнях мови – словотвірному, фонетичному, морфологічному, синтаксичному та лексико-семантичному – дає нам низку матеріалів для лінгвістичних досліджень.

Структурно-словотвірна характеристика прізвищ була предметом дослідження багатьох ономастів (Ю. К. Редько, І. І. Ільченко, П. П. Чучка, С. Е. Панцьо, Т. Д. Космакова та ін). Також варто зазначити, що ономастичні дослідження словотвірної характеристики прізвищ здійснюються як з позицій синхронії (праці О. Д. Неділько, Л. Л. Гумецької, З. Г. Ніколаєнко та ін.), так і діяхронії (Г. Є. Бучко, Б. Б. Близнюк, Л. О. Кравченко, Т. Д. Космакової, В. Д. Познанської, Г. Д. Панчук, С. В. Шеремети й ін.). Завдяки цим напрацюванням, ми можемо виокремити продуктивні та непродуктивні словотвірні типи прізвищ, які розвинулися у певний історичний період.

Проте у дослідженнях вчені нерідко змішують як принципи словотвірного аналізу антропооснов, так і принципи морфологічного аналізу, дослідники розмежовують прізвищеві й непрізвищеві суфікси, зазначають різну кількість поширених способів творення прізвищ. Актуальною залишається проблема визначення автохтонності словотвірних прізвищевих типів, а саме їх територіального поширення та продуктивних способів творення.

У нашому дослідженні за основу беремо словотвірну класифікацію прізвищ, запропоновану Ю. К. Редьком, адже прізвище, як родова назва особи, належить до розряду іменників. Проте за походженням і будовою, а також за морфологічними ознаками українські (та інші слов'янські) прізвища поділяються на дві групи:

- А) прізвища прикметникового типу;
- Б) прізвища іменникового типу.

У прізвищах прикметникового типу виділяємо форми членних (повних) прикметників і дієприкметників із закінченням у називному відмінку однини -ий (-ій) у чоловічих прізвищах та -а (-я) – у жіночих: Нагірний, Серед них не велику підгрупу прізвищ у селі, становлять прізвища з суфіксами: -ськ-, -цьк-: Малішевський, Голінатий, Гловацький, Гавронський, Темирівський, Кульчинська. Прізвище у формі нечленних (коротких) прикметників тільки одне: Білий.

Незначну групу становлять прізвища в формі нечленних присвійних прикметників. Вони виникли як назви сина (дочки) від імені або прізвиська батька чи матері й утворені за допомогою суфіксів (-ів-): Петрів, Федів; (-ов-): Волков; (-ін-): Афонін. Походять вони переважно від імен, але можуть і бути похідними від назв професій, тварин, рослин і т.д.

Серед прізвищ іменникового типу відрізняємо:

1. Утворені лексико-семантичним способом: Півненко, Когут, Сорокан.
2. Утворені морфологічним способом: до них належать суфікси: -енк- : Андрієнко, Гавриленко, Гересименко, Ільєнко, Козьменко, Лавриненко, Матвієнко, Раєнко, Пилиповенко, Прокопенко, Савченко; -юк- : Гуменюк, Данилюк; -чук- : Паладійчук; -єць- : Коропецька, Зів'ялець.

Найпродуктивнішим серед патронімічних формантів є суфікси -енк(о), (-енк(о)), які мають відтінок зменшеності й пестливості та більшість з них вказують на походження від батька.

3. Утворені регресивним (безафіксним) способом: до них належать суфікси: -ик- : Мандрик, Малик, Погончик.
4. Утворені синтаксично-морфологічним способом (складанням основ). Складання як окремий різновид морфологічного способу деривації передбачає розрізнення власне складання, зрощення й аббревіації: Білоус, Сологуб.

На практиці ми можемо застосовувати зібрані матеріали у шкільному курсі з вивчення української мови, або на гурткових заняттях. А саме при вивченні відмінювання прізвищ чоловічого та жіночого роду.

Нижче у таблицях наведемо кілька прикладів для порівняння відмінкових закінчень у прізвищах прикметникового та іменникового типу:

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Чоловічий рід	Жіночий рід
Н. в.	Нагірний	Нагірна	Голінатий	Голіната
Р. в.	Нагірного	Нагірної	Голінатого	Голінатої
Д. в.	Нагірному	Нагірній	Голінатому	Голінатій
Зн. в.	Нагірного	Нагірну	Голінатого	Голінату
О. в.	Нагірним	Нагірною	Голінатим	Голінатою
М. в.	на Нагірному	на Нагірній	на Голінатому	на Голінатій
Кл. в.	Нагірний	Нагірна	Голінатий	Голіната

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Чоловічий рід	Жіночий рід
Н. в.	Ільєнко	Ільєнко	Білоус	Білоус
Р. в.	Ільєнка	Ільєнко	Білоуса	Білоус
Д. в.	Ільєнкові, Ільєнку	Ільєнко	Білоусові, Білоусу	Білоус
Зн. В	Ільєнка	Ільєнко	Білоуса	Білоус
О. в.	Ільєнком	Ільєнко	Білоусом	Білоус
М. в.	на Ільєнкові	Ільєнко	на Білоусові	Білоус
Кл. в.	Ільєнко	Ільєнко	Білоус	Білоус

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Чоловічий рід	Жіночий рід
Н. в.	Костенюк	Костенюк	Гончарюк	Гончарюк
Р. в.	Костенюка	Костенюк	Гончарюка	Гончарюк
Д. в.	Костенюку, Костенюкові	Костенюк	Гончарюку, Гончарюкові	Гончарюк
Зн. В	Костенюка	Костенюк	Гончарюка	Гончарюк
О. в.	Костенюком	Костенюк	Гончарюком	Гончарюк
М. в.	на Костенюку	Костенюк	на Гончарюку, Гончарюкові	Гончарюк
Кл. в.	Костенюк	Костенюк	Гончарюк	Гончарюк

	Чоловічий рід	Жіночий рід	Чоловічий рід	Жіночий рід = чол. р.
Н. в.	Темирівський	Темирівська	Верига	Верига
Р. в.	Темирівського	Темирівської	Вериги	Вериги
Д. в.	Темирівському	Темирівській	Веризі	Веризі
Зн. в.	Темирівського	Темирівську	Веригу	Веригу
О. в.	Темирівським	Темирівською	Веригою	Веригою
М. в.	на Темирівському	на Темирівській	на Веризі	на Веризі
Кл. в.	Темирівський	Темирівська	Верига	Верига

«Науковці представляють різні підходи щодо з'ясування словотвірних особливостей прізвищ. Зокрема, П. П. Чучка виділяє морфологічний, семантичний і синтаксичний способи творення прізвищ, М. В. Бірило – первинні, вторинні та складні. Ю. К. Редько, враховуючи походження та будову, а також морфологічні ознаки прізвища, поділяє антропоніми на дві групи: прізвища іменникового та прізвища прикметникового зразка. Із погляду на їхні специфічні властивості вчений пропонує окремо розглядати словотвір прізвищ-іменників та словотвір прізвищ-прикметників, виокремлюючи для першого типу чотири основні способи творення: семантичний, морфологічний, регресивний і синтаксико-морфологічний» [28, с. 81]. Проте навколо запропонованої класифікації Ю. К. Редька і нині серед науковців ведуться дискусії.

«У дослідженні ми опираємося на словотвірну структуру П. П. Чучки, яку вважають загальноприйнятою, бо вона враховує особливості словотвірної структури прізвищ, твірні основи яких завжди мотивовані. Науковець виокремлює три способи словотвору прізвищ: морфологічний, семантичний, синтаксичний. При морфологічному способі творення прізвищевих назв використовували тільки суфіксацію, префіксального способу творення прізвищ узагалі як такого не було, а префікси, наявні у прізвищах, опинилися в їхніх твірних основах ще задовго до процесу творення прізвищевих назв, власне, на етапі творення співзвучних їм апелятивів» [47, с. 27].

Словотвірно-структурний аналіз прізвищ мешканців села Горішні Шерівці, Чернівецького району, Чернівецької області дозволяє виділити морфологічні та лексико-семантичні утворення.

Морфологічний спосіб творення власних назв, зокрема прізвищ, має такі різновиди: афіксальний, безафіксний, складання, конверсія. На досліджуваній території найпродуктивнішою виявляється суфіксація як найдавніший та найактивніший шлях утворення прізвищ.

Найбільше серед суфіксальних дериватів зафіксовано прізвищ із суфіксами – ук/чук із семантикою поліфункціональності. «Ю. К. Редько зазначає, що кількісно такі антропоконструкції посідають перше місце серед іменникових

прізвищ, а основне значення форманта -ук/чук – це вираження походження» [28, с.153]. Переважно у досліджуваному регіоні твірною основою таких прізвищ є повне чоловіче ім'я або усічена форма особового імені: Андрій → Андрійчук, Василь → Васильчук, Вітя → Вітюк, Гордій → Гордійчук, Герасим → Герасимчук, Давид → Давидюк, Дем'ян → Дем'янчук, Іван → Іванчук, Лук'ян → Лук'янчук, Павло → Павлюк, Яким → Якимчук.

Досить продуктивні й антропоконструкції, які мотивуються назвою професії: Боднар, Бондарчук, Гаєвий, Дудар, Ситник, Стельмах, Скрибало, Тесля, Ткач, Ткачик, Ткачук, Колесник, Колодій, Кушнір, Кравець, Кравчук, Швець та ін. Також часто фіксуються прізвища, похідні від назви національності: Бойчук, Войтюк, Волощук, Литвинюк, Москалюк.

Серед посесивних прізвищевих формантів домінують деривати на -ів твірна основа яких найчастіше мотивована різними формами чоловічих імен: Семен → Семенів, Роман → Романів.

Найпродуктивнішим серед патронімічних формантів є суфікси -енк(о) (-енк(о)), які мають відтінок зменшеності й пестливості та вказують на походження від батька. Насамперед такі номінації мотивуються повними формами чоловічих особових імен: Андрієнко, Василенко, Герасименко, Григоренко, Дмитренко, Микитенко, Ільєнко.

Прізвища, які утворилися шляхом онематизації апелятивної лексики іменникового походження, посідають у прізвищевій системі села Горішні Шерівці вагоме місце, зокрема переважають власні найменування з категорії «*nomina personalia*». Найпоширенішими є антропоніми цього класу, що позначають особу за родом діяльності (41,38% від кількості прізвищ «*nomina personalia*»): Боднар, Гончар, Дехтяр, Коваль, Кухар, Кучер, Кушнір, Мельник, Міляр, Муляр, Олійник, Пастух, Римар, Свинар, Скрипник, Слюсар, Столяр, Ткач, Токар, Трач, Швець, а також назви людей, які вказують на місце походження чи проживання: Німець, Німченко, (від назви країни Німеччина), Поляков (від Польща), Литвинюк (литвинами на Україні називали не лише

литовців, а й білорусів), Москалюк, Циганенко, Чешко (від Чехія), Молдаван (Молдова), Волошин.

Серед категорій «*nomina impersonalia*» переважають прізвища, утворені від назви тварин та рослин: баран – Баранік, Баранов, вовк – Волкова, Волков, козел – Козленко, корова – Коровін, ворон – Воронов, ворона – Воронцов, горобець – Воробець, голуб – Голуб, сорока – Сорокан, чайка – Чайка; від назв свійських птахів: півень – Півненко, Когут. Від назв рослин (1): пшениця – Пшеничка.

Висновки до розділу 2

Отже, щоб розглядати антропоніми певного населеного пункту потрібно враховувати історичне тло, тобто перед аналізом прізвищ жителів слід глибше з'ясовувати історію місця, де вони проживають: від часу заснування до сьогодні. Ще потрібно приділяти увагу напрацюванням інших науковців, що значно полегшить роботу з матеріалом, та дасть змогу побачити спільні та відмінні риси регіонального антропомікону.

Серед досліджуваних прізвищ у с. Горішні Шерівці широко відображені утворення, які вказують на професію, заняття, етнічну, соціальну належність першоносія.

Залежно від цього можна виділити кілька класифікаційних підгруп:

- Прізвища, утворені від імен людей;
- прізвища, утворені від назви місця проживання чи походження;
- прізвища, утворені від назви професії або за соціальною належністю;
- прізвища, утворені за назвами страв, рослин і тварин;
- прізвища, що відображають індивідуальні ознаки першоносіїв.

«Твірними основами відіменних прізвищ були як чоловічі, так і жіночі імена, хоча від чоловічих імен прізвищеві утворення виникали частіше. Це пояснюється соціальним становищем чоловіка, який завжди був головою сім'ї, а всі інші члени родини йому підпорядковувались. За спостереження Ю. Редька, назви, утворені від жіночих імен, могли стати не тільки прізвищами дітей, а часом і чоловіка, якщо дружина з того чи іншого погляду стояла вище від нього» [26, с. 36]. На формування і виникнення прізвищ у досліджуваній місцевості, вплинули

в основному церковно-християнські імена православного календаря. Вивчення прізвищ, в основах яких відображені назви давніх професій, занять, соціальних статусів, становить певну цінність для дослідження економічно-виробничого життя будь-якого регіону, розвитку промисловості, ремесел, торгівлі та сільського господарства. Такого роду найменування є джерелом для вивчення матеріальної та духовної культури. У селі Горішні Шерівці за антропонімічним складом переважають прізвища, які вказують на зовнішню особливість людини, на характерну для неї поведінку та рід діяльності; також відзначаємо велику кількість відіменних прізвищ. Прізвища, які здавна побутують в тому чи іншому регіоні, і вони нерідко зберігають відомості про історію населення.

Нами встановлено, що найпродуктивнішим в антропоніміконі села Горішні Шерівці є морфологічний спосіб творення прізвищ. Спостереження показали, що серед антропонімів, утворених морфологічним способом, домінують моделі з поліфункціональними формантами, зокрема суфіксами -ук (-чук); менш продуктивні – з посесивними та патронімічними формантами. Також у межах морфологічного способу деривації виокремлюємо слово- та основоскладання – менш продуктивні.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДОЛОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИВЧЕННЯ АНТРОПОМІКОНУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська антропонімія як органічна основа пропріального складу лексики окреслена мовними традиціями та локальними особливостями. Трикомпонентна офіційна антропосистема представлена прізвищами, особовими іменами та патронімами. У народно-побутовій комунікації, зреалізованій у говірковому середовищі та в соціальних мікроспільнотах, основні функції антропонімів виконують прізвища. Прізвища та власні особові імена вивчені вже докладно у спеціальних ґрунтовних студіях, зафіксовані в лексикографічних та монографічних працях.

У всіх мовах світу розрізняють дві лексичні групи – апелювативну, що об'єднує загальні назви, й онімну, що охоплює власні назви. Ю. Карпенко зауважує, що «кожна мова має мільйони, якщо не десятки мільйонів власних назв, які містять значну інформацію і мають велике мовне навантаження» [15].

Шкільна ономастика становить собою організовану вителю науково-дослідну й суспільно корисну діяльність учнів, підпорядковану певній навчально виховній меті. Основний зміст цієї діяльності складає цілеспрямоване вивчення довкілля шляхом засвоєння дітьми ономастичного розмаїття, що передбачає залучення їх до практичної участі у вивченні нового матеріалу та сприяє їхньому всебічному розвитку.

Розробка уроку з використанням матеріалів дипломної роботи

Урок української мови: «Таємниці походження нашого прізвища»

Мета уроку:

- Навчальна – ознайомити учнів із поняттям «антропоніміка»; поглибити знання про походження і творення прізвищ та про значення окремих прізвищ; формувати навички самостійної роботи; уміння узагальнювати, порівнювати;
- Розвивальна – розвивати логічне мислення, пам'ять; культуру усного й писемного мовлення; творчі здібності та культуру мовлення;
- Виховна – сприяти вихованню любові до рідного слова, повагу до людей.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Прізвище – мелодія віків,
у котру вплелися перекази й легенди,
розповіді й казки про добрих чарівників.

А. Коваль

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Бесіда з учнями:

- Що таке прізвище?
- Як ви думаєте від чого походить ваше прізвище?
- Чи знаєте ви значення вашого імені?
- Які на вашу думку найпоширеніші прізвища?

Учитель.

Кожна людина має ім'я, яке супроводжує її протягом усього життя. Імена людей – це частина історії кожного народу. У них відображається побут, вірування, сподівання, фантазія, художня творчість народу, його історичні, господарські й культурні зв'язки. [1, с. 22]

«Зі зміною епох, одних історичних формацій іншими змінювалась і система найменувань. Та система найменувань, яку ми маємо зараз у державі, тобто тричленна, – ім'я, по батькові, прізвище, не виникла раптово й одночасно, її сформовано протягом довгих віків, з одного боку, системою мови, а з іншого – юридичними нормами держави» [1, с. 22].

Вивченням власних імен людей займається порівняно молода ще наука – антропоніміка.

III. Повідомлення теми та мети уроку.

Сьогодні на уроці ми дослідимо науку антропоніміку, тобто будемо вивчати історію походження прізвищ.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Учитель.

Антропоніміка – це галузь ономастики, що вивчає власні назви людей. До антропонімів належать особові імена, прізвища, прізвиська, псевдоніми, криптоніми, а також найменування міфологічних, фольклорних і літературних персонажів. [1, с. 22]

Прізвища... Скільки їх у світі? Неможливо порахувати! Бувають прізвища – поширені, а є одиничні й дуже оригінальні. Переконатись у цьому можна на прикладі великого колективу людей, зокрема школи, коледжу, села, вулиці, міста. Що ж таке прізвище?

Робота з тлумачним словником.

Прізвище:

– «Найменування особи, набуте при народженні або вступі в шлюб, що передається від покоління до покоління і вказує на спорідненість. «А як тебе зовуть? Я не знаю». «Яремою». «А прізвище?» «Прізвища немає!» (Шевч., І, 1963, 111); З ними прийшов і писар, по прізвищу Попович, дуже розумний і письменний (Стор., І, 1957, 251); За шоферами поставили тракториста Серьогу, на прізвище Півень (Ю. Янов., І, 1954, 63); Прізвища в них здебільшого лісові: Завовченко, Кізка, Ясен, Горленко, Кречет, Берестенко, Дубок (Крот., Сини., 1948, 13). 2. Те саме, що прізвисько 1. Мачуха ніколи не згадувала її ймення, а вживала яке-небудь прізвище. Прізвищ же тих мала дівчина без ліку, без кінця (Л. Янов., І, 1959, 322); Прізвище «Фабрична» так вкоренилося, що справжнє прізвище навіть забулося (Еллан, ІІ, 1958, 8)» [4, с.1142].

Давайте зробімо з вами асоціативний куш із словом «прізвище».

П – предки,

Р – родина,

І – історія,

З – звичаї,

В – власне,

И – іншомовне,

Щ – щастя,

Е – енергія.

Учитель.

На вашу думку, що виникло раніше: ім'я чи прізвище?

«Прізвища взагалі виникли відносно недавно. Був час, коли людина мала тільки ім'я. Нам відомі лише імена видатних діячів єгипетської або старогрецької історії: Рамзес, Тутанхамон, Сократ. Для відрізнення від іншої людини, що могла мати таке ж ім'я, часом додавали вказівку на батька (наприклад: Ахілл син Пелея, Сократ син Софроніска), або вказували, звідки ця людина походить (наприклад: Зенон з Елеї)» [1, с. 24].

У Київській Русі відомі з літописів та інших пам'яток особи мали тільки імена: Олег, Святослав, Нестор – до яких для відрізнення додавали інколи назву по батькові: Давид Ігорович, Давид Святославович. Хоча вже казали Ярослав Мудрий, Володимир Великий. [1, с. 24]

Прізвища були ще тоді зайві. Лише з XIII ст. Зрідка зустрічаються додані до імен назви, що їх можна розглядати як прізвища. Та це, імовірно, індивідуальні прізвища, які ще не переходили на нащадків. Уперше з'являються в українських пам'ятках ділової мови (грамотах XIV– XV ст.) прізвища в сучасному розумінні: князь Іван Васильович Чорторійський, пан Іван Чорний та ін. Характерно, що все це прізвища людей, які належали до тодішньої суспільної верхівки, прізвища князів, власників великих земельних маєтків. Цілком зрозуміло, чому саме в них поруч з ім'ям і назвою по батькові з'явилося прізвище. Ці люди купували і продавали свої села й інші маєтності, записували їх у спадок дітям, родичам, і ці юридичні дії потребували оформлення відповідними документами. У цей спосіб виникали (або перетворювалися з первісних індивідуальних прізвищ) справжні родові спадкові прізвища. [1, с. 24]

Незабаром така ж необхідність викликала появу прізвищ міщан. Це були люди вільні, які займалися переважно якимось ремеслом або торгівлею. У містах вони були власниками будинків, належали до так званих цехів, платили державі податки. Усе це вимагало оформлення документами, у яких, крім імені, для

відрізнення від інших міщан того ж імені треба було поставити й прізвище. [1, с. 24]

Протягом XVI–XVII ст. Родові прізвища було закріплено серед більшості жителів українських міст. Із тих козацьких часів походить багато українських прізвищ: Курінний, Гетьман, Куліш, Кошовий, Писар... Але є серед них і дуже дивні. А це тому, що козакам давали прізвиська за їхні якісь особливі якості. Подумайте, якими рисами володіли козаки, які мали такі прізвиська: Перебийніс, Непийвода, Кривоніс, Крутовус та ін. [1, с. 24]

Запорізькі прізвища виникали непередбачувано. Так, якщо хтось із запорожців скотився з ворожого насипу, то отримував прізвище Балабуха або Корж. Ще когось прозвали Голкою чи Шилом, бо він мав неабиякий талант розвідника. [1, с. 24]

Проте основна частина населення України – селяни – ще довго залишалася без зафіксованих документами прізвищ. За тодішнього суспільного ладу їм, кріпакам, прізвища не були потрібні. Зміна настала наприкінці XVIII ст., коли на східноукраїнських землях було скасовано гетьманство (1764 р.), повністю ліквідовано рештки давнього суспільно-політичного ладу (1781 р.) та замінено його загальнодержавними порядками, а західноукраїнськими територіями заволоділа після розділу Польщі (1772 р.) Австро-Угорщина. Було запроваджено обов'язкову військову службу як у російській, так і в австрійській арміях. Новобранців записували обов'язково на прізвище, яким ставало здебільшого давнє прізвисько (вулична кличка). Отже, тільки наприкінці XVIII – на початку XIX ст. в умовах Російської та Австро-Угорської імперій за українськими селянами було закріплено постійні родові прізвища. [1, с. 25]

Які ж джерела походження прізвищ?

Творче дослідження.

Перед вами перелік прізвищ які потрібно дослідити і об'єднати у групи. Зробіть дослідження походження прізвищ за:

- а) іменами;
- б) місцями проживання;

- в) родом діяльності (назвами професій);
- г) рисами зовнішності;
- д) побутовими предметами.

Поясніть, чим мотивовані прізвища:

Безбородько, Білоус, Бондар, Буряк, Гончарук, Григораш, Дмитренко, Довгошия, Дяченко, Іваненко, Каневський, Канівець, Карпенко, Кириленко, Коваль, Ковбаса, Коломиєць, Корж, Кравченко, Криворучко, Куліш, Курносенко, Кушнір, Лисий, Лобода, Максименко, Мірошник, Ноженко, Пиріг, Полтавчук, Рибак, Рудь, Сергієнко, Стельмах, Степанчук, Тесленко, Уманець, Харківець, Хоролук, Цвях, Черненко.

Учитель.

Які суфікси при утворенні цих прізвищ є більш уживаними?

(Відповіді учнів.)

Учитель.

Дійсно, ви назвали найбільш уживані суфікси. Більшість же суфіксів, за допомогою яких утворено українські прізвища, можна поділити на три групи за значенням.

Перша і найпоширеніша група – це патронімічні, тобто суфікси, які вказують на батька, діда (предка) особи. Це суфікси: -енк-, -єнк- (Даниленко), -ук, -юк (Данилюк, Дмитрук, Петрук), -ич, -ович (Данилович, Петрич), -ів (Данилів, Леськів, Петрів), -ок (Андрюшок, Клименок), -аш, -яш (Андріяш, Григораш), зменшувально-пестливі суфікси -ець, -єць, -сь, -ик, -ко (Данилець, Данилик, Данилко, Петрусь, Петрик). [1, с. 26]

Друга група – це суфікси, які вказують на професію чи характерну дію, від назви якої й пішло прізвисько людини. Наприклад: -ай (Тягай, Бугай), -ан (Мовчан), -аль (Скрипаль, Коваль), -ар (Кобзар, Кухар), -ач (Копач, Ткач), -ій (Плаксій), -ло (Трясило, Покотило), -йло (Нечитайло), -ник (Мельник, Колісник), -ун (Прядун, Ковтун), -яр (Маляр). До цих прізвищ (або вже прізвищ) згодом могли додавати нові суфікси, які утворювали вже нове прізвище, наприклад: Палійчук, Кобзаренко [1, с. 26]

Третя група.

Третя група – форманти, які вказують на місце проживання або походження людини: -ський, -цький – шляхетські прізвища (Вишневецькі, Шептицькі, Острозькі, Хмельницькі) вказували на родовий маєток, власність, а у простих людей – звідки вони прийшли чи де народились (Полтавський, Хорольський, Цибулівський, Горохівський, Уманський); у деяких випадках – -ець, -єць (Канівець – з Канева, Коломієць – з Коломиї); -ий, якщо в корені назва географічного об'єкту (Яровий, Гайовий). [1, с. 27]

Евристичне спостереження.

За допомогою словника власних імен дослідіть походження зазначених прізвищ, розподіливши їх у дві колонки:

Українського й іншомовного походження:

Данилець, Коваленко, Кузнецов, Сенкевич, Потебенько, Муромцев, Зварич, Федоров, Івашкевич, Фучик, Палій, Лановий, Міклошич, Приймак, Дідух, Кравчук, Сало, Авербух, Беркович, Блюменталь, Мотрієнко, Столярчук, Пригадайте і запишіть по 5-6 прізвищ відомих українських письменників, музикантів. Складіть із ними словосполучення та складні речення.

Учитель.

Цікаві факти з життя прізвищ.

А чи знали ви, що...

1. Українське прізвище – одне із найстаріших у Європі.
2. У XVII столітті мало не всі українці мали прізвища. Для порівняння – простий люд Франції отримав прізвища лише на початку XIX століття завдяки указу імператора Наполеона I.
3. Однією з найдавніших у Європі була числова система назв. Звідси прізвища Первак, Третяк, які вказували на порядок народження.
4. Більше 70 прізвищ походить від слова бог: Божич, Богачик, Божа, Богун, Богуцький, Божик, Богонос, Богомаз, Божар, Молибога та ін.
5. Найпопулярнішими українськими прізвищами є Шевченко, носіїв якого налічують понад 158 тисяч, та Мельник – з таким прізвищем живуть більш як

155 тисяч українців. До найпоширеніших українських прізвищ належить і Коваленко – їх понад 133 тисячі.

6. Найпопулярнішими прізвищами у країнах світу є: – в Англії та США на першому місці Сміт, – у Польщі – Новак, 31 – у Німеччині – Мюллер, – в Італії – Россі, – в Іспанії – Гарсія, – у Швеції – Карлссон, – у В'єтнамі – Нгуєн, – у китайців майже 100 мільйонів носять прізвище Лі. Причому в багатьох воно збігається з ім'ям.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Знайдіть свої прізвища у словнику та прокоментуйте їх значення.

VI. Підсумки уроку.

Що вам сподобалось на уроці?

Що нового ви дізналися про прізвища?

Якими вміннями і навичками оволоділи?

VII. Оцінювання знань, коментування оцінок.

VIII. Домашнє завдання.

Складіть кросворд з прізвищами відомих діячів української культури.

Висновки до 3 розділу

Отже, у методологічних засадах і системному підході до вивчення прізвищ у шкільному курсі у нашій роботі використано досвід українських мовознавців М. Л. Худаша, І. Д. Сухомлина, П. П. Чучки, Р. І. Остаха, а також напрацювання інших дослідників. Застосування антропонімічних матеріалів на уроках української мови та літератури, зокрема й нашого дослідження є корисними для людей, бо в прізвищах збереглися історичні дані, які є нашим ідентифікатором. Однак педагогічна наука поки що продовжує розглядати ономастику як допоміжний навчально-виховний засіб, який епізодично використовується під час ознайомлення учнів на шкільних і позашкільних заняттях.

Використання ономастичного матеріалу на уроках української мови в школі забезпечує реалізацію насамперед навчальної, розвивальної і виховної мети. Навчальна мета ономастикону полягає в отриманні певної суми знань учнів. У

цьому безпосереднє призначення ономастичного матеріалу виражається в поглибленні проінформованості про власні назви.

Розвивальна мета цього матеріалу проявляється у формуванні мислення учнів, та розвитку мислиннєвих операцій: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та ін. При виконанні письмових вправ в учнів виробляється вміння логічно, в послідовному веденні розповіді, особливо при виконанні творчих робіт з використанням ономастичного матеріалу. Працюючи над завданням, учень передає не тільки знання і розуміння дійсності, але й краще сприймає навколишній світ, виражає власну позицію. Це не лише простий операційний процес передачі думок про відомий предмет, а й здатність сформулювати нову думку і виразити за допомогою усієї палітри мовного багатства.

Виховна мета антропомікону у шкільному курсі проявляється у формуванні в учнів свідомого ставлення до навчання, коли знання, в тому числі й ономастичні є важливими для досягнення мети роботи на уроках. При доборі матеріалу важливо звертати увагу на те, щоб завдання відповідали віковим особливостям учнів, були посильні за змістом, зрозумілі; щоб вони сприяли активізації навчального процесу і відповідали навчальній і виховній меті уроку.

Ономастичний матеріал підвищує інтерес до навчання, робить його зміст більш цікавим для дітей, є новою сферою розширення знань, в результаті чого поглиблюються знання про місцевий антропонімічний матеріал. Нова інформація стає джерелом збагачення уявлень про своє місто чи село, свій родовід, своє ім'я та прізвище.

ВИСНОВКИ

Отже, нами було зібрано матеріал з метричних книг та актових записів села Горішні Шерівці, для того, щоб дослідити лексико-семантичні та структурно-словотвірні особливості прізвищ, динаміку й мотиви імен, які побутують у цьому регіоні впродовж останнього десятиліття. У дипломній роботі ми поставили собі перелік завдань, які намагалися розв'язати у теоретичній та практичній частинах праці. Загалом, як вважаємо, нам вдалося досягти поставлених цілей. У теоретичній частині ми ознайомилися з: науковими працями, статтями, словниками, щоб розкрити значення антропоніміки як науки. Виділили основні терміни: ім'я, прізвище, антропоніміка та інші. Нам вдалося побачити ключові проблеми, які є об'єктами дослідження: мотиви вибору імен; класифікація іменувань та питання про способи ідентифікації особи; межа між апелятивними і пропріальними назвами; словотвірна (дериваційна) структура власних назв; офіційні, розмовні та іншомовні варіанти особових імен. Загалом наука є динамічною і з кожним роком з'являється все більше матеріалів для вивчення.

У практичній частині роботи ми виписали імена, вказали їхнє походження у дужках записали кількість носіїв та зазначили коротке значення кожного оніма, а також розробили методологічний розділ, матеріалами, якого можна скористатися на уроках української мови. Отже, нам вдалося визначити мотивацію, якою керувалися батьки при виборі імені своїй дитині, серед них переважають традиційні найменування українців. Одним із основних факторів надання імені є зв'язок із церковним (релігійним) сприйняттям всієї родини.

В іменнику села Горішні Шерівці переважають імена грецького та латинського походження і вони є найбільш частотними. Також чимало онімів мають іншомовне походження, зокрема з англійської, німецької та інших європейських мов.

Загалом нам вдалося зібрати та систематизувати ономастичний матеріал: 57 онімів, що належать 250-м новонародженим чоловічої статі і 67 онімів, а – це 211 дітей жіночої статі. Ми дослідили динаміку та назвотворчі тенденції імен

мешканців с. Горішні Шерівці, Чернівецького р-ну, Чернівецької обл. Впродовж 2010 – 2020 років.

У роботі виділено такі групи прізвищ: утворені від імен, від назви місця проживання чи походження, від назви професії або за соціальною належністю, утворені за назвами рослин і тварин, такі, що відображають індивідуальні ознаки першопосіїв.

Загалом нам вдалося зафіксувати 136 прізвищ, які обслуговують 400 новонароджених.

Найчисельнішою групою є прізвища, які походять від назви професії або за соціальною належністю, яка вміщує в собі 40 прізвищ, а це – 35,7% від усього матеріалу. Найпоширенішими нам вдалося з'ясувати є такі: Боднар, Бондарчук, Гаєвий, Гончар (Гончаренко, Гончарук), Кушнір, Скрибало, Коваль, Ковалюк, Ковальчук, Кравець, Кравчук, Ткач, Ткачик, Ткачук.

Менш чисельною групою є прізвища, які утворені від імен 38 прізвищ – 33,9%.

Більш поширені відіменні прізвища: Андрій – Андрієнко, Андріюк, Андрусяк; Герасим – Герасименко, Герасимчук, Герасим; Пилип – Пилиповенко, Пилиповець, Пилипчук; Роман – Романишин, Романів, Романчук.

У групу прізвищ, які походять від назви місця проживання чи походження та утворені за назвами рослин і тварин загалом по 15 прізвищ, що становить 13,3 %.

Найменшу групу складають прізвища що відображають індивідуальні ознаки першопосіїв – 4, що становить 3,5 % від усіх прізвищ: Перегуда, Білоніс, Мовчан, Глушко.

Також вдалося виявити, що розглянуті в роботі прізвища найчастіше творилися за допомогою суфіксального, синтаксично-морфологічного, лексико-семантичного способів. На досліджуваній території найпродуктивнішою виявляється суфіксація як найдавніший та найактивніший шлях утворення прізвищ (суфікси -ськ-, -цьк-, -зьк-, -ів, -ов, -ев, -ин, -їн, -ак (-як), -ук, -чук, -ець, -евич, -енк-о та ін.)

Завдяки зібраним матеріалам вдалося створити розробку уроку з української мови для поглибленого вивчення походження імені учнями на уроках української мови. Приклади наведені у дипломній роботі можуть слугувати для розробки гурткової роботи у школі, або у проведенні позакласних заходів із вивчення антропонімів. Такі види діяльності можуть запроваджуватися для учнів 5-9 класів, де умовно можна розподілити вивчення матеріалу, про значення імені викладати у 5-6 класах, а історію походження та значення прізвищ у 7-9 класах. Навчити дітей користуватися різними типами словників, щоб дізнатися історію походження власного роду.

Подальші перспективи дослідження: матеріали магістерської роботи можуть бути використані для майбутніх наукових праць, статей, презентацій. Також робота слугуватиме джерелом для подальших досліджень у газузі антропоніміки, оскільки можна буде взяти інше село або села та дослідити динаміку іменика і зробити порівняння та більш ґрунтовне дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікторіна О.М. Антропоніми: походження, відмінювання, особливості використання : навчально-методичний посібник для вчителів української мови і літератури, початкових класів. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. 80 с.
2. Белей Л. О. Ім'я дитини в українській родині. Х.: Фоліо, 2010. 283 с.
3. Белей Л. О. Офіційні і розмовні варіанти. Українська мова і література в школі. 1986. № 6. С. 63–64.
4. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”. 2001. 1440 с.
5. Вербич С. О. Українська ономастика: перспективи розвитку. Українська мова. 2010. № 3. С. 73–80.
6. Горпинич В. О. Вся Гуляйпільщина в іменах та прізвищах. Дніпропетровськ : Пороги, 2007. 384 с.
7. Горпинич В. О., Корнієнко І. А. Прізвища Дніпровського Припоріжжя. Дніпропетровськ : Пороги, 2003. 209 с.
8. Горпинич В. Основні принципи дослідження сучасних прізвищ. Українська мова. 2009. № 4. С. 18–27.
9. Гумецька Л. Л. Нарис словотвірної системи української актової мови XIV – XV століть. К., 1958. 298 с. 6
10. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні імена особові власні імена в побуті українців 16 – 17 ст.: монографія. Наукова думка. 1988. 171 с.
11. Єфименко І. В. та інші. Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька. К. : Дім «Академперіодика» НАН України, 2005. 272 с.
12. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
13. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : нариси: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Довіра, 2007. 262 с.

14. Жовтобрюх М. А. Про термін прізвище. Мовознавство. 1969. № 4. С. 82–86.
15. Карпенко Ю. О. Власні назви. <http://litopys.org.ua/ukrmova/um08.htm>
16. Карпенко Ю. О. Динаміка українських особових імен Науковий вісник Чернівецького університету. 2007. Випуск 356 – 359. Слов'янська філологія С. 285 – 290.
17. Карпенко Ю. О. Про функції власних імен. Spolocenske fungovovanie vlastnych mien. Bratislava : Veda, 1980. С. 9 – 16.
18. Карпенко Ю. О. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв. Мовознавство. 1975. № 4. С. 47 – 50.
19. Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. Київ : Наук. Думка, 1984. 152 с.
20. Коваль А. П. Життя і пригоди імен. Київ : Вища школа, 1988. 240 с.
21. Лісова Л. Історія вивчення та перспективи дослідження українських прізвищ. Українська мова. 2016. № 2. С. 136–144.
22. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. К.: Знання УРСР, 1990. 48 с.
23. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. Київ : Знання, 1990. 48 с.
24. Наталка Коваленко, Олександр Лащенко. Мода на імена як називають дітей в Україні? Онлайн-стаття <https://www.google.com/amp/s/www.radiosvoboda.org/amp/2114238.html>
25. Павелко С. П. Одиначні жіночі імена в іменнику Косова. Записки з українського мовознавства. Одеса, 2003. Вип. 12. С. 30–40.
26. Редько Ю. Довідник українських прізвищ. За ред. І. Варченка. Київ : Радянська школа, 1969. 254 с.
27. Редько Ю. К. Словник сучасних українських прізвищ: у 2 т. За ред. Д. Гринчишина. Львів , 2007. Т. 1–2.
28. Редько Ю. Сучасні українські прізвища. Київ : Наукова думка, 1966. 216 с.
29. Роксолана Яцків. Особові власні назви: походження та правопис. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://dspu.edu.ua/>

native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012-70.pdf&ved=2ahUKEwj8uduYwsr0AhW8kcMKHeBuCqcQFnoECAQQBg&usg=AOvVaw2QYKkC2V-aKdl-kaPj1ihG

30. Руколянська Н. В. Формантна типологія прізвищ Гуляйпільщини. Філологічні студії. 2015. Вип. 12. С. 72–82.
31. Русанівський В. М. та ін. Українська мова: Енциклопедія. Київ : вид-во «Укр. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с.
32. Скорук І. Д. Динаміка антропонімікону м. Луцька в XX ст. Автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. К., 1999. 17 с.
33. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 296 с.
34. Скрипник Л. Г. Власні імена людей : словник-довідник. К.: Наукова думка, 1996. 335 с.
35. Скрипник Л. Г., Н. П. Дзятківська. Власні імена людей: словник – довідник. К.: Наукова думка, 2005. 334 с. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001272
36. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: Словник-довідник. Київ: Наукова думка, 2005. 335 с.
37. Сокол І. Про що розповідають прізвища. Дивослово. 2003. № 3. С. 32–34.
38. Соприкіна Д. В.. Історія і сучасний стан дослідження української антропонімії: стаття. Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2018. Вип. 48 С. 33 – 41.
39. Сухомлин І. Д. З історії українських прізвищ. Українська мова і література в школі. 1965. № 5. С. 24–29.
40. Сухомлин І. Д. Основи Полтавської ономастики: автореф. дис. канд. філол. наук. Харків, 1964. 20 с.
41. Трійняк І. І. Словник українських імен. Київ : Довіра, 2005. 509 с.
42. Українська мова: енциклопедія ім. М. П. Бажана. К. 2000. 752 с.

43. Франко І. Причини до української ономастики. Зібрання творів : у 50 т. Київ, 1982. Т. 36. С. 391–427.
44. Худаш М. З історії української антропонімії. Київ , Наук. Думка, 1977. 235 с.
45. Худаш М. Л. З історії формування і становлення українських прізвищ. Мовознавство. 1969. № 2. С. 37–46.
46. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена: конспект лекцій. Ужгород: Видавництво УДУ, 1970. 102 с.
47. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: монографія. Ужгород , 2008. 672 с.
48. Чучка П. П. Глобальні, національні та регіональні ознаки прізвищ Українців. Дивослово. 2003. № 10. С. 23–25.
49. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: істор.–етимол. словник. Львів : Світ, 2005. 704 с.
50. Чучка П. П. Сліди язичництва в антропонімії українців карпатського регіону. Ономастика України першого тисячоліття нашої ери. Відп. ред. Д. Г. Бучко. Київ : Наук. Думка, 1992. С. 176–183.
51. Чучка П. П. Слов'янські автохтонні імена, гідні реабілітації. Науково – теоретичний журнал. К. 2003. № 4. С. 97–106.
52. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород : Ліра, 2011. 432 с.
53. Шоля І. С. Динаміка іменника жителів м. Ужгорода у ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк, 2018. 20 с.
54. Шоля І. С. Динаміка іменника жителів Ужгорода у ХХ столітті: дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк, 2018. 237 с.
55. Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Київ, Довіра, 2008 – 2015. Ч. I–VII. 413 с.
56. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (25-27 квітня 2023 р.).

Філологічний факультет. Чернівці: Чернівець. Нац. Ун-т ім. Ю. Федьковича,
2023. 282 с.